

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДОНЕЦЬКИЙ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КТИТОР ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

Допускається до захисту: в.о.
завідувача кафедри Всесвітньої
історії та археології, д.і.н.,
професор Литвиненко Р. О.
« ____ » _____ 2023 р.

Становище іранських жінок після Ісламської революції

Спеціальність
032 Історія та археологія
Магістерська робота

Науковий керівник:
Мармілова О.С., доцент кафедри
Всесвітньої історії та археології,
к.і.н.

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:
Степанчук Ю.С., д.і.н., професор

_____
(підпис)

Вінниця – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, джерела та методологія дослідження.....	6
1.1. Стан наукового вивчення теми.....	6
1.2. Джерельна база та методологічні засади дослідження.....	9
РОЗДІЛ 2. ІРАНСЬКІ ЖІНКИ У ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД.....	16
2.1. Політична ретроспектива.....	16
2.2. Правова ретроспектива.....	19
РОЗДІЛ 3. ІРАНСЬКІ ЖІНКИ В ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ЧАС.....	33
3.1. Політична ретроспектива.....	33
3.2. Правова ретроспектива.....	45
3.3. Сучасне становлення жінки в Ірані.....	58
ВИСНОВКИ.....	69
ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.....	74

АНОТАЦІЯ

Ктітор Д. В. Становище іранських жінок після Ісламської революції. Спеціальність 032 «Історія та археологія». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2023.

У кваліфікаційній роботі виконано аналіз змін в становищі жінок в іранському суспільстві в постреволюційний період в Ірані та їх значення на сучасному етапі існування держави. Ключовий період дослідження це 1980-2010 рр., у політичній та правовій сфері, також розглядається дореволюційний та революційний періоди. Крім того, у рамках роботи були проаналізовані іранські політичні рухи, які були спрямовані на вирішення жіночого питання та заходи мейнстримінгу в Ірані.

Ключові слова: Іран, Жінка, революція, Ісламська республіка, мусульманство, художні твори.

74 с., 66 джерел.

ABSTRACT

Ktitor D. V. The situation of Iranian women after the Islamic Revolution. Specialty 032 "History and Archeology". Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2023.

The qualification work analyzes the changes in the position of women in Iranian society in the post-revolutionary period in Iran and their significance at the present stage of the state's existence. The key period of the study is 1980-2010, in the political and legal sphere, the pre-revolutionary and revolutionary periods are also considered. In addition, the paper analyzes Iranian political movements that were aimed at addressing the women's issue and mainstreaming activities in Iran.

Keywords: Iran, Woman, revolution, Islamic Republic, Muslims, fiction.

74 с., 66 джерел.

ВСТУП

Актуальність теми. За роки існування Ісламської республіки в Ірані відбулися глибокі соціально-економічні та політичні перетворення, що призвели до зміцнення соціального статусу жінок і, як наслідок, зміни гендерної ситуації. Всупереч існуючим переконанням, що роль жінки в ісламському суспільстві нібито обмежена рамками сім'ї, а вона сама повністю підпорядкована чоловікові, реалії ІРІ свідчать про те, що в умовах ісламського режиму можуть бути забезпечені зростання освітнього рівня жінок, підвищення їхньої громадської активності, підвищення впливу у внутрішньосімейних відносинах, розширення участі у культурному, економічному та політичному житті.

У ході революції іранки, беручи широку участь в антишахських демонстраціях та акціях протесту, заявили про себе як про значну соціальну силу. Жінки спробували розширити та закріпити свої права на участь у суспільно-політичному житті, виступаючи проти пригнічення, нерівності, беззаконня, що панували у суспільстві. Вони підтримали ісламську республіку і самовіддано захищали її в тилу та на фронтах у роки ірано-іракської війни. Роль жінок у період становлення ісламської держави була високо оцінена імамом Хомейні. Його слова: «Перебудова країни потребує правильного підходу до жінок і їхнього місця в суспільстві» - стали директивою новому керівництву і досі залишаються базою, яка формує взаємини влади та цієї соціальної групи, що становить половину населення країни [9].

Отже, актуальність теми полягає у сучасних подіях, які відбуваються в ІРІ. Наразі в Ірані відбуваються протести, які у свою чергу перетікають в революцію, про ці події ми зможемо розібрати пізніше з роками. Наразі каталізатором початку протестів стало вбивство Масхі Аміні, через неналежне носіння хіджабу.

Об'єкт дослідження є жінки в постреволюційному Ірані.

Предметом дослідження є становище жінки в постреволюційному Ірані у 1980-2010 рр., у політичній та правовій сфері. Крім того, у рамках роботи досліджуються іранські політичні рухи, які були спрямовані на вирішення жіночого питання та заходи мейнстримінгу в Ірані.

Мета дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати зміни в становищі жінок в іранському суспільстві в постреволюційний період в Ірані та їх значення на сучасному етапі існування держави. Означена мета передбачає вирішення таких науково-дослідницьких завдань:

- проаналізувати сучасні наукові роботи на дану тематику;
- виявити джерельну базу дослідження проблеми;
- порівняти становище жінки з дореволюційним періодом;
- висвітлити становища жінки в Ірані;
- дізнатись про вплив релігії на становище жінки в Ірані.

Хронологічні рамки роботи охоплюють дореволюційний Іран (1960-1970 рр.), революційний Іран (1978-1979 рр.) та постреволюційний Іран (1980-2010 рр.)

Територіальні межі дослідження знаходяться у кордонах Ісламської республіки Іран та інші країни куди виїжджали жінки у якості біженок.

Наукова новизна дослідження полягає в порівняльному аналізі становища жіноцтва в дореволюційному, революційному та постреволюційному Ірані з широким залученням джерел особового походження.

Науково-практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів для вивчення сьогоденних процесів в Ірані, викладанні курсів з сучасної історії Азії та Африки, гендерних та жіночих студій, тощо.

Структура роботи. Структурно магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукового вивчення теми

В Ісламській Республіці Іран питанням вивчення соціально-правового статусу жінок приділяється особлива увага. Зокрема, це стосується різних періодів розвитку прав жінок. Дослідники намагаються вивчити й дослідити соціальний та правовий статус жінок у зв'язку із культурними та релігійними змінами та змінами адміністративних систем протягом історії. Щоби розкрити питання прав жінок та гендерних відносин у сучасному іранському суспільстві, необхідно вивчити правовий та соціальний статус жінки в різні історичні періоди. Це важливо, оскільки деякі з правових проблем жінок у сучасному іранському суспільстві мають довгу історію і їхнє коріння сягає різних історичних періодів.

Розгляд соціально-правового статусу жінки щодо різних періодів історичного розвитку дає змогу краще зрозуміти питання захисту прав жінки в умовах ісламського суспільства Ірану.

Сьогодні в Ірані жінки беруть найактивнішу участь у різних сферах суспільного життя: економічного, соціального, політичного, культурного, а також у діяльності державних органів влади. На рівень політичної культури населення будь-якої держави, безумовно, впливають ряд факторів та культурні цінності й норми, що існують у суспільстві. У соціальному і політичному житті Ірану протягом ХХ століття особливу роль відігравали традиційні ісламські цінності й норми. Іран, як і будь-яка інша ісламська держава, відрізняється тим, що у всіх сферах життя суспільства ключову роль відіграє іслам, особливо після Ісламської революції 1979 р.

Щодо проблем участі жінок у соціально-політичному житті сучасного іранського суспільства, то в цьому питанні спостерігаються три підходи, які об'єднали схожі по суті погляди та думки: традиційний ісламський,

інтелігентсько-просвітницький і так званий третій підхід, який заперечує два перші підходи.

Сутність першого, традиційного ісламського підходу полягає в тому, що представники даної школи намагаються обмежити сферу діяльності жінок сім'єю та вихованням дітей, обґрунтовуючи свої погляди необхідністю врахування природних й біологічних особливостей жінок, які протягом тисячолітньої історії людства стали причиною гендерного поділу праці. Вони не визнають необхідності участі жінок у суспільному житті, поза стінами дому, і вважають соціальну діяльність жінок причиною багатьох протиріч і соціальних проблем.

Представники другої школи, вихідці з інтелігенції, виступають за безумовну участь жінок в економічному, соціальному, політичному, культурному житті країни. Вони навіть виступають за скасування дії статті 113 Конституції ІРІ, яка не дозволяє жінкам висувати свою кандидатуру на посаду президента країни, вважаючи становище цієї статті таким, що суперечить правам і свободам жінок як повноправних членів суспільства.

Представники третьої школи, заперечуючи «традиціоналізм» першої школи та «радикалізм» другої та прагнучи забезпечити участь жінок у соціальному житті суспільства, водночас виступають за обмеження прав жінок в окремих сферах.

При визначенні місця й ролі жінок у житті суспільства іслам виходить з її біологічних особливостей, визнаючи соціальну роль жінок, і, одночасно, звертає увагу на неприпустимість використання жіночої праці у сферах виробництва, що становлять загрозу життю та здоров'ю жінок. Наприклад, жінка звільнена від обов'язкового військового обов'язку, оскільки захищати батьківщину – завдання чоловіків.

Тема «Положення жінки та нові релігійні смисли» все частіше обговорюється на сторінках преси, під час конференцій та круглих столів. Потреби сучасного життя та процеси модернізації суспільства диктують необхідність перегляду норм ісламського права. Приклади цього вже є. У

сьомому меджлісі було порушено питання про перегляд частки жінок при розділі спадщини, восьмий меджліс затвердив закон, що дозволяє жінкам наслідувати землю, а Наглядова рада затвердила таке рішення, хоча це викликало невдоволення деяких релігійних діячів. Призначення жінок судьями, нехай лише на рівні сімейних судів, допуск їх до участі у президентських виборчих кампаніях є свідченням відходу від традиційних догм. Активістки жіночих рухів готові йти далі цим шляхом. Зараз на обговорення поставлено ще кілька важливих, з погляду жінок, проблем: багатоженство, спадкові права, відшкодування компенсації у разі завдання шкоди жінці, рівність жінок і чоловіків при свідченнях, необхідність виховання дітей у разі розлучення батьків або смерті батька в сім'ї матері тощо [35].

Однак навіть надання жінкам прав не завжди означає можливість їх реалізації. Представники прогресивно мислячого духовенства, правознавці, філософи, активісти жіночих організацій розуміють, що їх першорядним завданням має стати зміна панівних у країні поглядів, що ґрунтуються на чоловічому шовінізмі (мардансаларі). Боротьба жінок проти будь-яких форм дискримінації у сім'ї та суспільстві може призвести до успіху, якщо буде підтримана більшістю членів суспільства. Очевидно, що подальший соціально-економічний розвиток країни шляхом модернізації, підйом освітнього рівня та культури, розвиток демократичного процесу призведуть до зміни гендерних стереотипів у суспільстві та сформуують умови, за яких жінка буде сприйматися як рівноправний партнер у всіх сферах життя.

Актуальні статистичні дослідження іранських істориків показали, що в останні десятиліття в Ірані зростає частка жінок, які здобули вищу освіту. У країні існують різні підходи до зміни співвідношення присутності жінок і чоловіків у системі вищої освіти в країні, більшість з яких можна віднести до ранніх цілей та подій Ісламської революції.

Указ Аятоли Алі Хомейні про безкоштовну освіту, формування руху за поширення грамотності, присутність чоловіків на фронтах війни та

забезпечення повоєнної інфраструктури вищої освіти збільшило частку жінок у сфері вищої освіти.

Розвиток вищої освіти та рівних можливостей для чоловіків та жінок сприяв збільшенню присутності жінок у цьому секторі та зробило жінок важливою частиною системи вищої освіти країни. У 2001 році кількість жінок, які поступили до державних та недержавних університетів, перевищила кількість чоловіків-абітурієнтів і ця тенденція зберігається [17].

Збільшення кількості жінок у різних секторах вищої освіти та прагнення різних секторів зайнятості використовувати свої можливості та встановлювати правила для розширення своєї діяльності відкрили шлях для участі жінок у структурах влади в Ірані, а також в адміністративному, виконавчому та законодавчому секторах.

До 40-х роковин Ісламської революції участь жінок у законотворчості та голосуванні дозволила їм завоювати керівні посади в країні шляхом підвищення рівня освіти та поінформованості жінок.

1.2. Джерельна база та методологічні засади вивчення теми

Джерела, на основі яких проведено аналіз становища жіноцтва в Ірані зазначеного періоду доцільно класифікувати за видовлю належністю: нормативно-релігійні документи, нормативно-правові документи, матеріали статистики, періодична преса, джерела особового походження та художня література.

Релігійно-нормативні документи охоплюють Коран, релігійні правові норми, тощо. Ісламське вчення розглядає розвиток особистості, заснований на божественному вченні та удосконаленні особистості, як моральний розвиток суспільства. Саме тому цілеспрямований розвиток з погляду ісламу, що спирається на мораль та соціальну справедливість, означає досягнення гармонійного розвитку суспільства, його членів, у т.ч. жінок, котрі є хранительками найважливішого осередку суспільства – сім'ї.

Згідно з ісламським віровченням, жінки через свої природні і божественні начала, що удосконалюються на основі цінностей ісламського виховання, відіграють ключову роль у житті суспільства. Іслам вчить, що кожна людина, незалежно від своїх здібностей, потреб та особистих якостей, потребує навчання та виховання. Про виняткову важливість навчання особистості свідчать слова Пророка: «Опанування знаннями (наукою) є обов'язковим для кожного мусульманина». Необхідність оволодіння знаннями також згадується у Священному Корані: «Невже рівні ті, що знають, і ті, що не знають?» [13].

З іншого боку, наразі найважливіші аспекти внутрішньої політики іранського уряду, у т.ч. питання, пов'язані з дотриманням прав жінок у різних сферах соціального життя суспільства, стали об'єктом гострої критики міжнародних організацій, учених, політичних діячів та експертів зарубіжних країн світу. Виходячи з цього, особливу актуальність набуває питання про становище жінок в Ісламській Республіці Іран, уряд якої вживає заходів щодо забезпечення рівноправності жінок у політичному, соціальному та культурному житті суспільства.

Як зазначає А.Камалі, «іслам відводить жінці важливу роль у соціальній, етичній та правовій життєдіяльності суспільства» [10]. Жінка у своїй діяльності захищає кілька основних цінностей. Вона регулює та контролює зв'язок між членами сім'ї. Жінка освоїла, що саме вона може займатися вихованням дітей, хоча розуміє, що цей вид її діяльності не може дати швидкий результат. Жінка потребує економічної допомоги для втілення та виконання своїх соціальних обов'язків. Із розвитком технології більша частина ручної роботи по дому пішла в минуле і у жінок з'явилося більше часу для відпочинку. Жінка завжди виступала захисником традицій та цінностей. Жінка завжди підтримує чоловіка у будь-яких його починаннях. Жінка краще відчуває культуру і може відіграти ключову роль у її розвитку.

Іслам з моменту свого виникнення виступав на захист жінок, визнаючи за ними особливий індивідуальний та суспільний статус. Іслам більше чотирнадцяти століть тому, проголосивши абсолютну однаковість чоловіків і жінок у плані людської гідності, квінтесенції та субстанціальних характеристик, цим виключив будь-яку перевагу за ознакою статевої приналежності.

Як відзначав відомий іранський філософ і духовний лідер Аллама Табатабаї, «Відмінності між жінками та чоловіками в силу їх вроджених рис характеру стають причиною нерівноправних відносин у соціальному та економічному житті та фінансових питаннях. Ці відмінності завжди повинні бути прийняті до уваги законодавцями та мають бути відображені у законах. Ігнорування цих відмінностей та оголошення абсолютної рівноправності жінок і чоловіків може завдати шкоди становищу жінок у соціальному житті» [1].

На даний час в ісламській думці з питань прав жінок зберігаються три основні напрямки: традиційний, релігійно-реформістський і новаторський (неофундаменталістський). До представників першого можна віднести аятол Джанаті, Сістані, Мокаррема Ширазі, Гольпаегані. Загалом вони виступають за збереження ісламських догм щодо жінок і допускають лише можливість внесення деяких змін до норм, що регулюють права жінок. Релігійно-реформаторський напрямок чи ісламський модернізм представляють великі аятолли Санеї, Мусаві Ардебілі. До його прихильників ставився великий аятола Монтазері. Деякі представники ісламської інтелігенції зараховують М.Кадівара до послідовників цього напрямку. Ці релігійні діячі та правознавці виступають за перегляд традиційних тлумачень коранічних текстів та пропонують переосмислити його з урахуванням парадигм сучасності. Окремі представники ісламського модернізму бачать можливість наділити жінок правом на іджтіхад [8].

Представники третьої течії - носії нового мислення в ісламі (ноуандиші-йедіні), до яких відносять А.Соруша та М.Шабастарі, -

пропонують повністю відмовитися від деяких догм, що визначають становище жінки в ісламському суспільстві. Згідно з їхніми переконаннями, багато традиційних норм було встановлено в період ранньоісламського суспільства. Зміна реалій життя спричиняє і зміна норм. Однак вони вважають, що «при виробленні нових положень необхідно зберегти ту божественну ідею і дух істини, які були спочатку вкладені самим пророком» [3].

Ісламський лідер Імам Хомейні про іслам та соціальну роль жінки зазначив таке: «Іслам приділяє велику увагу правам жінок й захищає їхні права. У нас жінки мають більші права, ніж жінки на Заході. Наші жінки мають право обирати та бути обраними» [3].

Нормативно-правові документи включають Конституцію Ісламської Республіки Іран, Деклаоацію прав та обов'язків жінок, окремі законодавчі акти. У Декларатії прав та обов'язків жінок про становище жінок у період зародження та становлення ісламу зазначається: «Історія свідчить, що на початку ісламської цивілізації жінки мали необхідні умови для оволодіння знаннями і працювали у всіх від сферах життя суспільства того періоду» [26].

В Ісламській Республіці Іран, як і в інших державах світу, чинні закони розробляються й затверджуються законодавчою владою, яка розробляє законодавчі норми і закони на основі положень та вимог Основного закону країни, а також норм й положень ісламського шаріату. Найважливішою структурою, створеною рішенням Вищої ради культурної революції для захисту прав і свобод жінок і офіційно розпочала свою діяльність восени 1988 року, є Культурна та соціальна рада жінок. Зважаючи на те, що чинні закони мають відповідати загальному політичному курсу країни та відповідати реальним потребам нації, на Культурну та соціальну раду жінок покладається завдання розробки рекомендацій для визначення основних напрямів та прийняття законів, що захищають права жінок та подання рекомендацій до Вищої ради. культурної революції.

Перший пункт статті 21 Основного закону, повністю присвяченої жінкам, акцентує увагу на створенні необхідних умов для розвитку особистості жінки та відродження її матеріальних та духовних прав.

Основний закон зобов'язує уряд ІРІ з урахуванням ісламських норм гарантувати дотримання прав жінок у всіх сферах, створювати сприятливі умови для розвитку особистості жінки та відродження її матеріальних та духовних прав, підтримувати жінку, особливо в період вагітності та годування дитини, а також брати на себе нагляд над безпритульними дітьми, створити компетентний суд для збереження та продовження сім'ї, організувати особливе страхування вдів та літніх, самотніх жінок, у разі відсутності кінного годувальника, доручати опіку над дітьми гідним матерям для забезпечення щасливого майбутнього дітей [30].

Матеріали статистики є цінним джерелом щодо вивчення динаміки становища жіноцтва в зазначений період. Згідно з джерелами, на даний час в Ісламській Республіці Іран у Меджліс ісламської ради 8-го скликання балотувалися 585 жінок, 8 з яких було обрано депутатів там [30, с. 49-50]. Число кандидатів порівняно з виборами 1-го скликання зросло у 8 разів і становило 8,16% від загальної кількості кандидатів, а кількість депутатів - у 2 рази [30, с. 51-52], що більше на 4,5%.

Кількість жінок-депутатів міських і сільських ісламських рад 3-го скликання становила 1 491 чоловік, що на 8,44% більше у порівнянні з їх кількістю в Меджліс ісламської ради 1-го скликання.

В останні роки, особливо за дев'ятого уряду, значно зросла кількість жінок-фахівців у вищих управлінських та виконавчих інстанціях. Наразі іранські жінки займають високі посади в апараті уряду та адміністрації президента країни: доктор Марзіє Вахід Дастанджерді – міністр охорони здоров'я та медичної освіти, доктор Фатеме Бадачі – керівник Департаменту науки та технології адміністрації президента та доктор Моджтахед-заде – радник президента з питань дружин.

У Вищій раді культурної революції, однієї з вищих інстанцій, що визначають культурний напрямок країни, складаються жінки-експерти: голова Жіночої суспільно-культурної ради доктор Хузамі, міністр охорони здоров'я та медичної освіти доктор Вахід Дастджерді та керівник Департаменту науки і технологій адміністрації президента доктор Солтанхі.

За даними Міністерства юстиції Ірану за 2008 р., загальна кількість жінок, зайнятих у сфері юстиції по всій країні, склала 528 осіб, з них: 7 заступників прокурора, 13 заступників судді, 422 судових помічника та 86 судових консультантів [30].

Як видно, жінки в Ірані не обмежені релігією в економічному, соціальному, політичному, культурному житті суспільства. Іранські жінки у порівнянні з попередніми роками беруть активну участь у повсякденному житті суспільства, займаються улюбленою роботою, обираються до парламенту і мають більше можливостей. За умови дотримання релігійних традицій у всіх сферах життя суспільства роль мусульманської жінки в Ірані безперечно велика. Неможливо уявити прогрес сучасного суспільства без участі жінок.

Кваліфікаційна наукова робота базується на наступних принципах наукового дослідження:

- принцип об'єктивності забезпечує об'єктивну оцінку становища жінки в Ірані у зазначені періоди;
- принцип причинності забезпечить розуміння зв'язку релігії із запровадженими законами по відношенню жінки в Ірані;
- принцип історизму забезпечить розуміння процесів розвитку становища жінки у зв'язку з тими чи іншими подіями;
- принцип соціального підходу забезпечить класифікації думок різних політичних рухів, які існували в часи проведення революції, на становище жінки в Ірані.

У дослідженні використані загальнонаукові та власне історичні методи дослідження.

Загальнонаукові методи дослідження:

– метод аналізу – для розділу обраної теми на конкретні пункти та підпункти, а також для виокремлення наукових робіт інших дослідників, їх висновків;

– метод синтезу – для об'єднання схожих тверджень різних дослідників за окремими тематиками магістерської роботи для написання власного висновку на основі різних джерел та літератури;

– узагальнення – для узагальнення результатів дослідження.

Історичні методи дослідження:

- *метод періодизації* – для чіткого розділення дореволюційного й післяреволюційного Ірану;
- *порівняльно-історичний метод* – для розуміння відмінностей становища жінки між двома історичними етапами історії Ірану;
- *структурно-системний метод* – для структуризації різних поглядів чоловіків та жінок на становище жінки в постреволюційному Ірані.

Таким чином, аналіз джерельної бази дозволяє засвідчує, що у кваліфікаційній роботі використано різнопланові джерела та залучено доцільні принципи та методи дослідження, які дозволяють зробити аргументовані висновки.

РОЗДІЛ 2. ІРАНСЬКІ ЖІНКИ У ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД

2.1. Політична ретроспектива

Правовий і соціальний статус жінки в Ірані у період до ХХ століття (династія Каджарів) не був вільний від впливу попередніх династій і релігійних традицій предків. За часів шахської влади в Ірані панував патріархат, що безпосередньо вплинуло на захист прав жінок та їх соціальний статус. У патріархальному суспільстві епохи Каджарів жінки не тільки не мали становища, але й не мали права брати участь у суспільному житті. Однак, незважаючи на це, у цей період в Ірані були засновані перші дівочі медресе, засновницею яких була Бібіханум [16]. Безумовно, створення таких медресе мало важливе значення для підвищення соціального статусу жінки та підвищення її грамотності.

Професія жінок у цей період, тобто професії, які жінки виконували з точки зору фінансових потреб, а іноді й заради роботи вдома, ніколи не відповідали вимогам суспільних відносин. Звісно, це стосується насамперед жінок міста, а не сільської місцевості. Останні були змушені працювати в сільському господарстві та тваринництві. Професія, якою займалися багато жінок у цей період, була професією співачок і танцівниць

У період Каджарів жінки відігравали важливу роль у житті іранської сім'ї через народження дітей і виробництво. Ця роль мала вплив на економіку країни. Фізична сила жінок широко використовувалася у тваринництві та землеробстві. У туркменських племен шлюб з вдовами був більш вигідним завдяки їх досвіду в килимарстві і скотарстві.

Цінність жінки значною мірою визначалася її виробничою майстерністю. Після заміжжя кожна дівчина відносила свій власноруч витканий килимок до чоловіка, щоб про її відданість чоловікові було відомо через увагу та ентузіазм, витрачені на цей виріб [27].

В іранському суспільстві Каджарського періоду не було тривалого проміжку між дитинством дівчаток і шлюбом. Більшість дівчат виходили

заміж у віці від 7 до 13 років. Такі фактори, як досягнення економічної незалежності, швидкий розвиток дівчат у ті часи та нижча тривалість життя через збільшення захворювань, сприяли збільшенню цих швидких шлюбів. У дівчат і хлопців не було вибору майбутнього чоловіка. Найпопулярнішою формою шлюбу був постійний шлюб.

Іншою поширеною формою шлюбу був тимчасовий шлюб за згодою, характерний для шиїтської секти 12 імамів. Фінансова бідність також була причиною, щоби сім'ї погоджувалися на тимчасовий шлюб своїх дочок. Інша форма шлюбу включала дівчат і жінок, які були захоплені та продані через війни, викрадення або работоргівлю.

У цей час система полігамії в містах, як правило, була винятковою для знаті. Проте в Ірані були провінції, де серед станів белуджів навіть бідні чоловіки іноді брали 8 дружин, і це було пов'язано з тим, що жінка вважалася більш прибутковою продуктивною силою, аніж її чоловік.

У сімейному ладі періоду Каджарів право на розлучення належало чоловікові. Запит чоловіка на розлучення з приданим або без нього був достатнім для його виконання.

Незважаючи на законність розлучення, це питання траплялося досить рідко. Справді, доля, яка чекала на жінку після розлучення, змушувала її побоюватися розлучення. Завдання виховання дітей чоловіками і проблема виплати приданого також відмовляла простих чоловіків іранського суспільства від думки про розлучення з дружинами.

Жіночий одяг у цей час не був однаковим вдома і на вулиці. Удома жінка зазвичай покривала голову полотном, кути якого звисали зі спини. Жіноче вбрання складалося з тонких шматочків шовку рожевого або блакитного кольору.

Усі іранські жінки з усіх верств суспільства виявляли велику прихильність до використання золота й коштовностей як прикрас. Срібні прикраси, особливо для бідняків, здебільшого використовувалися у вигляді

срібних браслетів і каблучок. Срібні намиста були особливими для зі знатних родин [27].

Під час правління Реза-шаха Пехлеві особлива увага приділялася питанню прав жінок і підвищення їх соціального статусу. У 1933 році після зустрічі з Мустафою Камалем у Туреччині Реза-шах Пехлеві почав вживати заходів для покращення становища жінок. Він доручив освітнім закладам, особливо Тегеранському університету, також брати на навчання дівчат. У 1934 році Реза-шах видав наказ про зняття хіджабу і заборонив покривало. Однак, з іншого боку, була заборонена діяльність жіночих організацій, таких як Патріотичне жіноче товариство, закриті жіночі видавництва. На їх місці був створений Жіночий Центр, який був посередницьким і благодійницьким.

Під час уряду Мохаммад-рези Пехлеві був затверджений проект державних і регіональних зборів. Жінки вперше отримали право обирати та бути обраними. У 1963 році перші жінки-депутати Меджлісу Національної ради Ірану проголосували на загальних виборах і увійшли до Меджлісу. Була створена Організація іранських жінок.

Наприкінці ери Пехлеві був прийнятий закон про захист сім'ї (1976 рік). Рівень грамотності був дуже різним серед жінок у містах і селах. Читати і писати вміли 9% сільських жінок, а серед міських – близько 50% [26]. У 1971 році серед студентів вищих навчальних закладів було понад 25% жінок, у 1975 році їх було вже 29%, а у 1978 близько 38% студентів іранських університетів становили жінки [26]. Багато досліджень показують, що, незважаючи на підвищення рівня грамотності жінок, їхні погляди на власний статус не змінилися [26]. Незадовго до Революції 1979 року 1500 жінок займали вищі керівні посади на рівні країни [26], 22 жінки були в Національній раді, 5 мерів і 33% усіх посад у вищих навчальних закладах Ірану також займали жінки. Протягом цього періоду дві жінки, Фарухру Порсо та Махноз Афхамі, також служили в міністерстві [27]. Крім того, багато жінок були активними в політичних групах.

2.2. Правова ретроспектива

Однією з найпомітніших тенденцій ХХ століття та прогресу європейської цивілізації стала емансипація жінки. Вписуючись у загальний вектор розвитку лібералізму, ця боротьба не обходилася без деяких крайнощів – можна згадати екстравагантність суфражисток на початку ХХ століття та гіперлібералізм феміністських рухів у кінці століття. У дедалі більш глобалізованому світі експансія цієї тенденції не могла не торкнутися всіх частин світу, у тому числі і арабський Схід, де вона також неминуче не могла не вступити в суперечність із найважливішими положеннями ісламу. Закономірно, Іран ери Пехлеві (50-ті – 70-ті рр. ХХ століття) прагнув упровадити ліберально-західні віяння в повсякденний побут населення, і так само повернення жінки до її традиційної ролі і місця в суспільстві стало однією з неодмінних цілей Ірану при фундаменталістах (після ісламської революції 1979 року). Драматизм ситуації посилювався тим, що іранська жінка уже торкнулася свободи та рівноправності в країні, яка з волі шаха відчинила двері для інвазії західної масової культури.

Жінки-мусульманки протягом історії боролися за свої політичні права та значну роль у житті суспільства як у своїх мусульманських країнах, так і за кордоном. Ця боротьба продовжується досі, як продовжується і боротьба жінок у всьому світі. Основні причини, що спонукали сучасних іранських жінок боротися за свої права і добиватися у цій боротьбі певних успіхів:

- недостатня вага жінок у прийнятті рішень у суспільно-політичному житті іранського суспільства;
- вплив західних жіночих рухів й організацій за свої права, включаючи боротьбу за рівноправність із чоловіками;
- здобуття освіти як головний фактор набуття впевненості у своїх силах та здатності впливати на долю країни.

Водночас іранські жінки досі не змогли досягти значущого становища в політичному житті Ірану, особливо в парламенті країни. Незважаючи на те, що останніми роками участь іранських жінок у політичному й суспільному житті країни зросла, все ж у порівнянні з більшістю інших країн світу ці успіхи можна назвати скромними. У той самий час є підстави вважати, що може істотно змінитися в коротко-середньостроковій перспективі, і жінок у Ірані знайде тут більше політичних правий і можливостей проводити політику у своїй державі.

Підвищення ролі жінки у політичному житті Ірану можна поділити на два періоди: 1) період правління династії Пехлеві (Реза-хан та його син Мохаммед Реза Пехлеві – 1925-1979 рр.): із цього часу поступово починалася боротьба жінки за свою роль у суспільно-політичній життя Ірану; 2) період після ісламської революції 1979 р.

Після перемоги Конституційної революції в Ірані (1905-1911 рр.) стало помітно, що жінки не мали ні права голосу, ні права бути обраними. Інтенсивна боротьба жінок за досягнення цих прав почалася лише 1960 р., коли жінки хотіли самі бути обраними як депутати і бути серед політичних активістів країни. Тоді журнал «Жіноча інформація» опублікував статтю із заголовком «Участь у виборах є абсолютним правом кожної іранської жінки, але для отримання цього права нам треба готуватися!» [32].

Першою жінкою, яка прийшла до парламенту, була Хаджар Тарбіат, яка народилася 1906 р. у Стамбулі (Туреччина). Це сталося у найспекотніші дні Конституційної революції в Ірані. Вибори у «Двадцять перший парламент» були проведені 17 вересня 1963 р. Проте створений парламент проіснував недовго: через 2 роки і три місяці, 1966 р., він був розпущений шахом Мохаммедом Реза. Хаджар Тарбіат була серед жінок, обраних у двадцять перший і двадцять другий парламент як представник у м. Тегеран. У двадцять першому парламенті вона отримала 170 112 з 271 420 голосів [2].

Таким чином, починалася перша серйозна політична діяльність жінки в Ірані в політичних організаціях країни.

Журнал «Зане руз» («Сучасна жінка»), даючи оцінку політичної ролі жінки в Двадцять першому парламенті Ірану, писав про Хад жар Тарбіат: «У Національних зборах пані Хаджар Тарбіат використала трибуну парламенту 13 разів, тобто кожні два з половиною місяця у неї була мова, і загалом вона виступила 3 години та 15 хвилин. Теми, що стосуються пані Тарбіат, включали: освіту; здоров'я; освіта молоді за кордоном; боротьбу з неписьменністю; неповернення іранської молоді з-за кордону; проблеми освіти молоді; жіночий конгрес в Ірані; курс боротьби з неграмотністю; Тиждень книг; декларацію прав людини у сім'ї, День матері» [7].

Одним із найважливіших законів, прийнятих у Національних консультативних зборах, був Закон про соціальні послуги для жінок. Хаджар Тарбіат виступила з промовою щодо законопроекту і, зокрема, заявила: «Законопроект про соціальні послуги для жінок повністю змінить становище іранських жінок, особливо освічених жінок і молоді, і вони зможуть з ентузіазмом служити своїй країні» [22]. Вона також зазначила, що «цей законопроект є одним з найбільш важливих законопроектів, його ухваленням дійсно буде пишатися двадцять друга Національна консультативна рада Ірану, і, якщо дасть Бог, після ухвалення цього законопроекту, наші дівчата та жінки зможуть досягти успіху так само, як та його брати» [22].

Також пані Тарбіат звертала увагу на те, що сільські жінки турбуються про долю своєї країни не менше, ніж жінки з гарною університетською освітою [23].

17 вересня 1962 р. були проведені перші виступи жінок у парламенті Ірану. Під час свого правління Уряд Пехлеві II у формі законопроекту про державні та провінційні асоціації, затвердженого урядом 8 жовтня 1962 р., надав жінкам право голосувати, а також балотуватися на виборах як кандидати до Національної консультативної ради. У цей період дівчата

отримали дозвіл на вступ до вищих навчальних закладів, були внесені поправки до законів про розлучення та одруження для жінок, включаючи встановлення мінімального віку одруження для дівчат – 15 років, та молодих людей – 18 років.

Згодом шах Мохаммед Реза опублікував свій «Указ № 6» під назвою «Біла революція шаху та нації». П'ятим пунктом цього указу був законопроект про внесення змін до Закону про вибори. 26 січня 1963 р. був оголошений днем референдуму за або проти виконання цього указу, але уряд не робив жодних офіційних заяв, що дозволяють жінкам брати участь у референдумі.

Жінки використали цей момент. Представник асоціації жінок-юристів, очолюваної Мехрангіз Манучехріян, у ніч перед референдумом вирушила до міністра сільського господарства і запитала його про участь жінок у референдумі. Він відповів, що не бачить проблем для участі жінок у референдумі.

Таким чином, вперше жінки взяли участь у референдумі про «Білу революцію» 26 січня 1963 р. 3 березня 1963 р. уряд офіційно оголосив, що стаття 13 «Закону про вибори», яка забороняла участь жінок, змінилася. Зміни торкнулися й статей 6 та 9, у яких йшлося про вимоги до кандидатів: слово «чоловік» було змінено на «кандидат». Жінки вперше брали участь у виборах до Національної консультативної ради Ірану 12 вересня 1963 р., внаслідок чого шістьох жінок було обрано до парламенту. Однак жодна з жінок не була обрана членом Сенату. Незважаючи на це, шах Мохаммед Реза самостійно призначив двох жінок як члени Сенату.

Хоча жінки увійшли до парламенту Ірану вперше, вони змогли вирішити такі важливі питання, як забезпечення освіти для дівчаток, створення для них шкіл, зокрема шкіл для медсестер.

22-24-і парламентські вибори дозволили іранським жінкам отримати відповідно 7, 16 та 20 місць у парламенті. У ці роки жіночі представники парламенту змогли розглянути такі питання, як Закон про соціальні послуги

для жінок, створення Національної організації підтримки дітей та організації захисту сім'ї, закон про посилення покарання за використання дитячої праці в килимових майстернях віком до 12 років.

Говорячи про соціальний статус жінки в Ірані у дореволюційний період, слід також вказати і про культурний контекст.

У ХХ ст. унаслідок політичних, соціальних й культурних змін у багатьох країнах світу з'явилася жіноча проза як нова течія у сучасній літературі. Однією з головних змін у цій сфері вважається виникнення феміністських рухів, на основі яких зароджувалися нові ідеї про рівняння у правах жінок із чоловіками. У соціальному просторі фемінізм як гуманітарне явище знайшов нові підходи до проблеми взаємодії мови та статі. Такий підхід побутував у літературі і, головним чином, проявився у відборі нових можливостей всебічного зображення образу жінки. У зв'язку з цим постмодернізм як у літературі, так і в мистецтві підготував відповідний ґрунт для здійснення феміністської діяльності в боротьбі проти чоловічого шовінізму.

В Ірані під час конституційного руху (1906-1911 рр.) з'явився фемінізм з ісламською орієнтацією. Цей рух зацікавив усіх, особливо жінок, які вимагали вирівнювання їх у правах з чоловіками і, насамперед, звільнення від гніту патріархального суспільства.

Ця нова ідеологія спочатку була сприйнята дуже негативно, але згодом ставитися до неї стали більш поблажливо й інтелігентно. Жінки, схильні до фемінізму, шукали способи бути більш ефективною та динамічною силою у суспільстві поряд із чоловіками. І найбільш помітною діяльністю в цьому відношенні були праці письменниць у різних культурних галузях.

Вже за правління династії Каджарів (1795-1925) громадська й ідеологічна думка західних країн проникає в іранське суспільство. Подорож Насер-ед-Дін-шаха до Європи була ще одним фактором в ознайомленні іранського середовища із західними ідеями. Стиль життя та поведінки

європейських жінок, які приїхали до Ірану, однозначно вплинули на думки та вчинки іранських жінок, особливо на їхню манеру одягатися. Отже, під час династії Пехлеві, при Реза-хані, жінкам було заборонено з'являтися в хіджабі в суспільстві, а потім власне почалася пропаганда свободи жінки.

Протягом кількох років у ході вирішення «жіночого питання» в іранському суспільстві проводилося реформування у галузі освіти жінок та їх громадської діяльності. Усе це закінчилося тим, що жінки стали більш обізнаними і краще розуміли роль своєї особи в житті суспільства.

Поворотним пунктом у самореалізації та самовизначенні іранських жінок вважається саме Ісламська революція 1979 р. У дореволюційний час іранська поетеса Форуг Фаррохзад (1935-1967), яка слідувала феміністським поглядам, складала вірші про свободу і рівноправність жінки.

В одному зі своїх віршів «Зелений кошмар» (зі збірки віршів «Нове народження», 1963) про нерівні права жінок з чоловіками, вона пише про безправність особистості в цілому:

«Цілий день, цілий день я плакала, дивлячись у дзеркало.

Весна ринула у мої вікна зеленим кошмаром дерев, і тіло вже не вміщається в коконі самотності,

і згасла моя паперова корона

у цій поваленій країні

без сонця.

Де мій притулок?

Невже всі дороги, хоч би як петляли вони, все одно приводять у прірву?» [25]

У цьому уривку, як і інших віршах Форуг Фаррохзад, читач відчуває почуття безвихідності й розпачу. Вона хотіла б народитися -в інший час і в іншому місці, де могла б мати особисті права, але її мрії ніяк не справдилися. Вона шукає свободу в іншому, потойбічному світі. Поетеса так і не встигла насправді влаштувати своє особисте життя.

Сьогодні у суспільстві Ірану погляд на жінку має зовсім інший статус та покликання. Численні грамотні жінки беруть участь у соціальному, політичному, суспільному та економічному житті суспільства і знають - свої права. Очевидно, що сучасне-суспільство створило нові можливості для соціальної реалізації жінки, але, проте, в іранському суспільстві досі існує дух патріархальності.

Ця тема викликає великий інтерес видатних авторів, у тому числі письменниць. У сучасній перській жіночій прозі тема беззахисності жінки та питання її становища в особистому житті та суспільстві знайшли відображення у творах Сімін Данешвар, Махшид Аміршахі, Газалі Алізаде, Голі Таррагі, Шахрнуш Парсипур та ін. В даний час в Ірані жіноча проза дійсно активно заявила про себе і здобула у читачів величезну популярність, навіть проклала дорогу для нових авторів.

Проблема пошуку власної особистості жінкою вперше була відображена в романі «Савушун» (1969 р.) Сімін Данешвар. Цей твір вважається першим реалістичним романом, в якому і автор, і оповідач, і головний герой – жінка.

У романі чоловіки не дають можливості – головній героїні – Зарі – проявити себе як члена суспільства в політичній боротьбі. Дія роману відбувається при Реза-шаху під час Другої світової війни. Чоловік героїні – Юсуф – намагається тримати свою дружину подалі від політики та суспільної діяльності. Зарі в романі завжди думає про свою особистість, про сутність жінки і приходиться до висновку: *«О, якби світ був у руках жінки ! Жінки самі народжують, тобто створюють ... якби світ був у руках жінки , тоді не було б війни!»* [5, с. 193]. Юсуф гине на шляху своєї боротьби, і Зарі самовіддано й рішуче продовжує справу покійного чоловіка. Образ Зарі стає символом жіночності. У ній Данешвар малює чудовий образ жінки-матері з сильним характером, яка думає також про місце людини у цьому світі. Насправді образ Зарі може вважатися світанком нового дня на шляху до зображення цілісної особистості жінки в сучасній перській літературі.

Наступні твори Данешвар – «З ким привітаюся» (1980) і «Острів блукання» (1993) – так і не змогли привернути увагу критиків та читачів. Вони через героїв і героїнь були виражені як її власні феміністичні думки, і показані звичайні проблеми жінок. Але водночас фемінізм в Ірані, на відміну від західних країн, не здатний так вплинути на долю жінки, і мав дещо інше і розуміння, і значення. Політичні й соціальні фактори справили значно більший вплив на розвиток самовизначення жінки, ніж фемінізм.

Слід зазначити, що 60-ті роки. ХХ ст. у перській літературі є періодом появи цілого ряду жінок-письменників та їх творів, орієнтованих на висвітлення жіночих проблем у патріархальному суспільстві.

Незважаючи на те, що можна фіксувати феміністські тенденції в тимчасовій перській жіночій прозі, нікого серед перських письменниць неможливо назвати феміністкою. У цьому відношенні зазвичай лише проглядаються феміністські міркування в їх творчості. Шахрнуш Парсипур є однією з популярних письменниць сучасної жіночої прози і «фемінізм» служить однією з тем, що активно дискутуються дослідниками її творів. Вона говорить про жіночу долю зі смутком та жалем. Вона, як будь-яка жінка, у своїх історіях шукає «свою власну особистість» і мріє відчувати себе цінним членом суспільства. Іншими словами, «література дозволяє простежити, як цей феномен сприймався сучасниками, і, очевидно, це сприйняття впливало на темп і спрямованість цього процесу» [15, с. 503].

Ш. Парсипур - одна з найпопулярніших сучасних письменниць в Ірані. Вона народилася 17 лютого 1946 р. у Тегерані. Її батько був адвокатом, а мати - домогосподаркою. Мати виходить із знаменитого тегеранського роду, і саме вона розвивала інтерес до читання у маленької Шахрнуш. Письменниця в зовсім юному віці, коли їй було лише 13 років, уже почала писати оповідання. У наступні роки вона співпрацювала з різними журналами та газетами. У 1967 році вона вийшла заміж за Насера Тагваї, відомого іранського кінорежисера, і через рік у них народився син Алі. Парсипур закінчила тегеранський університет за спеціальністю

«соціологія» у 1973 р. і через деякий час розлучилася з чоловіком. Успішно розвивалася її професійна кар'єра, вона вела власну радіопрограму «Сільські жінки». У той же час вона займалася літературою та опублікувала кілька збірок оповідань. Вона була активною жінкою не тільки в літературній, а й у соціальній, і політичній діяльності. Нерідко у неї виникали серйозні конфлікти з державою як до Ісламської революції, так і після. Чотири рази влада садила її у в'язницю, але вона не могла мовчати, присвячуючи свої розповіді та романи питанням протесту проти чоловічого панування та придушення жіночої природи. Отже, «на початку 1990-х рр., опинившись на волі після останнього арешту, Шахрнуш Парсипур залишає батьківщину і через деякий час отримує статус біженця у США, де й проживає досі. Після переїзду вона багато подорожує з лекціями та виступами, веде передачі на радіо «Замане» в Амстердамі. Шахрнуш Парсипур є почесним доктором університету Брауна в місті Провіденс та лауреатом кількох літературних премій» [29, с. 143].

Письменниця створила чудові твори, такі як збірки оповідань «Кришталеві підвіски» (1977) і «Вільні дослідження» (1978), романи «Собака і довга зима» (1976) і «Туба і сутність ночі» (1989), збірки оповідань «Жінки без чоловіків» (1990) і «Чайна церемонія у присутності вовка» (1993), роман «Розум блакитного кольору» (1994), «Тюремні мемуари» (1996), роман «Прості та короткі історії духу дерева» (1999), збірник оповідань «Шива» (1999), роман «На крилах вітру» (2002), «Спека в нульовому році» (2003), роман «Асії між двох світів» (2009) та ін. Ш.Парсипур також володіє китайською мовою і переклала багато книг з китайської, у тому числі «Історію Китаю» в 4-х томах.

Магічний реалізм займає провідне місце у творчості Ш. Парсипур. Цей художній метод допомагає автору зображати у світі чудес і фантазій те, що вона мріє бачити у реальному світі. Прагнення жінки до змін не тільки в особистому, а й у суспільному житті, є майже у всіх творах Ш. Парсипур. Жінки у творчості Ш.Парсипур, бунтуючи проти віджили соціальних

традицій, висловлюють своє невдоволення приниженим становищем у суспільстві з патріархальним ладом. Героїні Ш.Парсипур нещасливі. Це пояснюється тим, що «щасливі жінки ніколи не бунтують». У романі «Туба і сутність ночі» ще більше загострюється мотив жінки, що бунтує. Мунес – це жінка прогресивних поглядів, яка працює в якомусь закладі, що означає «поза домом», виходить заміж двічі і робить аборт.

У першому романі Ш.Парсипур «Собака і довга зима» відображено життя та драматичну долю дівчини із середнього класу. Картини реального життя у поєднанні з нереальними явищами та сумбурними думками представлені у найвідомішому творі письменниці «Туба і сутність ночі». У цьому романі письменниця дивиться на іранську жінку крізь іншу призму.

Туба, головна героїня роману, – сильна жінка, яка прагне до самовдосконалення і самопізнання через містичну уяву і на цьому шляху страждає на меланхолійну депресію. У романі Ш. Парсипур байдужі і немилосердні чоловіки не цінують кохання жінки у своїх відносинах. Вони дивляться на жінку як на зайву, марну істоту. Наприклад, батько Туби на перших сторінках роману говорить про основну тему даного твору. Він дуже ненавидить жінок і думає, що «жінки мислять і скоро втратять свою чистоту, але це непоправно» [20, с. 17]. Батько, як і решта чоловіків роману, є представником патріархального суспільства і не поважає жінку як людину і вважає її безсилою, беззахисною істотою – «заїфе». Саме із цим прізвиськом чоловіки часто зверталися до жінок у іранському суспільстві того часу.

У творчості Ш. Парсипур героїні, які невпинно займаються пошуками особистого щастя, є самотніми жінками. Вони прагнуть розкриття своєї внутрішньої сутності, до емансипації.

У збірці оповідань «Жінки без чоловіків» та романі «Туба і сутність ночі» письменниця вирішила зосередити всю свою увагу на особистості жінки та її душевних змінах з погляду міфологічного та містичного мислення. Жінки Ш. Парсипур талановиті, але безпорадні, як дитина, і тому

постійно шукають своє місце як у житті, і у суспільстві. На думку самого автора, жінка «шукає свою сучасну особистість» [18, с. 9]. Визначний критик сучасної перської літератури, Хасан Мірабедіні підтверджує, що «прагнення жінок до самоідентифікації є основним мотивом жіночої прози» [15, с. 1110].

У творах Ш. Парсипур за оповіданням найчастіше йде від першої особи, яка є переважно жінкою. Основна риса характеру її героїнь – це самотність. Але самі жінки Парсипур самотні по-особливому. Саме самотність героїнь підштовхує їх до жорстоких, інколи ж цинічних вчинків. Жінка, яка перебуває у вічній боротьбі з громадськими нормами і релігійними традиціями, по-своєму шукає свободу, свою індивідуальність.

Шлях від традиції, яка завжди дивиться на жінку як на річ, до оновлення нерідко лежить через подолання догми. Саме це ми явно бачимо у вчинках і характерах героїнь у Парсипур. Наприклад, у її романах «Собака і довга зима» або «Туба і сутність ночі» зображуються жінки, які бажають бути людиною і жити поза всякими традиційними умовностями, тобто жити «вільно». У романі «Чоловік проти жінок» читаємо: *«ну, що ж, тепер настала черга жінок. Прокляті, рухаються вперед. Скоро, напевно, будуть міністром та адвокатом»* [21, с. 87]. Жінки Ш.Парсипур вважають себе в'язнями у залізній патріархальній в'язниці. Цікаво те, що така ситуація часто підштовхує жінку до вільних відносин, найчастіше жорстко заборонених.

Ш.Парсипур в одній зі своїх статей -»Навіщо я пишу?» каже: *«Я пишу, бо ніби виглядаю людиною, але хто я насправді? Хочу знати, як я можу уявити образ Бога? Хочу знати, якою мірою наближається до мене Диявол? Мені хотілося обдумати все це самої, я не хочу, щоб думали за мене»* [18, с.20]. Вона хоче навіяти своїм читачам думку, що залежить від тебе самої, якою ставати жінкою, як чудово про це сказала Симона де Бовуар: «Жінкою не народжуються, нею стають».

Явними ознаками фемінізму в творчості Шахрнуш Парсипур є порушення традицій і популярних суспільних звичаїв, протест проти придушення жінок патріархальним укладом і капіталістичною системою, бій із забобонами і необґрунтованими повір'ями, критика панівних законів у патріарх, зображення історичного приниження жінки, відстоювання прав жінки, зображення жінок, які продають себе через їх страх, незахищеність і небезпечне становище, спонукання жінок до освіти, мислення тощо.

Хурі, одна з героїнь роману «Собака і довга зима», каже, що «втомилася від того, щоб бути тільки річчю, яка чекає на свого чоловіка. Хотілося мені бути людиною, особистістю. Не розумію, чому не можна бути людиною» [19, с. 246].

Найбільш феміністичним твором Ш.Парсипур є роман «Жінки без чоловіків». Як пропагандист фемінізму автор бореться з традиційними повір'ями. Вона сміливо висловлює думки і тривоги свої та інших жінок в образах героїнь, котрі бажають стверджувати свою людську сутність і особистість, які прагнуть самоідентифікації та індивідуалізації. Автор засуджує існуючий негативний погляд на гендерну рівність.

Підбиваючи підсумки аналізу творів Шахрнуш Парсипур, слід зазначити, що в її творчості переважає зосередженість на жіночих проблемах, бунт жінок проти традицій і суспільних порядків, заклик людей, і особливо жінок, до зміни в стилі життя, заклик всіх до рівноправності, рівності та позагендерного погляду. Вона ставить перед жінкою важливе питання: хто вона є насправді? З її точки зору, жінка - це жертва деспотії чоловіка і патріархального суспільства, а іноді жінка сама приймає зло усвідомлено. На думку письменниці, перехід від традиції до сьогодення вимагає мислити по-новому. Думати – це саме те, до чого закликає письменниця своїх героїнь і жінок у всьому світі. Спостерігаючи явні ознаки фемінізму в житті та творчості Шахрнуш Парсипур, припустимо зробити висновок про те, що, незважаючи на незначне місце фемінізму як

соціального явища в суспільстві та літературі Ірану, Ш. Парсипур можна назвати письменницею-феміністкою.

Повернення до минулого – при всьому тому, що воно відповідало настроям значної частини населення, стало джерелом глибокої драми для іранської інтелігенції, і ця драма не могла не стати однією з центральних тем в іранському кінематографі 90-х років.

Жіноча тема, як правило, розглядається у контексті протиставлення людських почуттів та консервативних засад суспільства. Фільми провідних майстрів іранського кіно все більш серйозно аналізують такі проблеми, як залежність жінок від чоловіків, уразливість їхнього становища у нестабільній соціально-політичній ситуації, неможливість переламати залишки забобонів, негуманне ставлення мусульманського суспільства до материнства. Позитивні зміни у становищі жінок відбуваються і натомість опору із боку вікових традицій, котрі живуть, до речі, і у свідомості самих жінок.

Проголосивши однією зі своїх цілей непримиренну боротьбу з «аморалізмом» та сексуальною розбещеністю західної масової продукції, іранські цензори фактично заборонили екранне зображення кохання. Особисті стосунки і до ісламської революції 1979 року передавалися стримано, оскільки Іран ніколи не переставав бути мусульманською країною. Тепер любовні сюжети з'являються на екрані особливо рідко, оскільки нові правила не дозволяють зафіксувати на кіноплівці не тільки поцілунок закоханих, а й простий дотик. У таких умовах усе, що пов'язане з «демонстрацією почуттів», має бути передане гранично цнотливо. Проте повністю відмовитися від зображення в кіно романтичних відносин було б неможливо, і іранські режисери обмежують свій вибір трагічними, сумними історіями («Під олівами» (1994) А.Кіаростами; «Наргесс» (1992), «У блакитній хустці» (1995), «Жінка травня» (1998) Р. Бані-Етемад; «Лейла» (1997) Д. Мехрджуї та ін.

Першою жінкою-режисером в історії іранського кіно була Ш.Ріаї, яка вже 1956 року зняла повнометражний художній фільм «Маржан». Практично до кінця 1980-х років жодна жінка в Ірані не наважувалася повторити її спробу.

РОЗДІЛ 3. ІРАНСЬКІ ЖІНКИ В ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ЧАС

3.1. Політична ретроспектива

З самого початку революційних подій «жіноче питання» стало одним із центральних для ісламського політичного руху. Релігійні лідери неодноразово зазначали, що «з погляду ісламу, чоловіки та жінки користуються рівними правами у всіх справах людського суспільства. Якщо жінка має необхідні фізичні дані, бажання і час, вона може займатися будь-якими суспільними справами» [27]. У той же час переважаючий підхід до вирішення гендерного питання у перші післяреволюційні роки був заснований на положеннях, викладених одним із ідеологів фундаменталізму аятоллою М. Моттахарі у його роботі «Права жінок». Жорстко критикуючи феміністський рух на Заході і підкреслюючи, що фізіологічні відмінності чоловіка і жінки зумовлюють їх різні соціальні ролі та пояснюють неможливість рівності їхніх прав, жіночу проблему він зводив виключно до сфери сімейних відносин. Коротко його думку можна висловити так: «Жінка, забезпечуючи сімейне щастя, вже одним цим сприяє розвитку суспільства» [14].

Його підхід дещо відрізнявся від традиційних уявлень про права жінок. Акцентуючи увагу на ролі жінки як дружини та матері, він та його послідовники не виключали для неї можливості отримання нарівні з чоловіками цивільних прав та можливостей соціально-культурного розвитку, пояснюючи, що обов'язки, пов'язані з вихованням гідних членів суспільства, може виконувати лише добре освічена та соціально активна мусульманка.

Деякі представники вищого духовництва шиїтського спрямування висловлювали й інші погляди на роль і місце жінок в ісламському суспільстві. Так, аятола С.М.Талегані заявляв про рівність прав чоловіків і жінок, наголошуючи на тому, що нове тлумачення аятів Корану, в яких

йдеться про права жінок, і перегляд норм фікха, відповідно до реалій сучасності, зможе сприяти вирішенню проблем жіночої рівноправності. Цей релігійний діяч, якого можна віднести до радикальних ісламських реформаторів, виходив з того, що іслам - це релігія, яка надає жінкам можливість участі у суспільному житті і гарантує їм свободу вибору. Жінка сама має вирішувати свою долю. Погляди Талегані на проблему прав жінки мало систематизовано і не узагальнено в єдиній праці [28]. У своїх висловлюваннях він намітив лише загальні підходи до вирішення цього питання. Так, він уперше порушив тему необов'язковості носіння хіджабу, оскільки був переконаний у тому, що такий одяг не можна нав'язувати всім представницям жіночої статі, особливо немусульманкам. У цьому питанні право вибору має залишатися за жінкою.

Значне місце питанню про права жінок приділив -представник світських ісламістів лівого спрямування А. Шаріаті, який закликав повністю змінити існуючий в ісламі підхід до цієї проблеми і зняти всі обмежувачі на шляху розвитку жінки [28]. Його можна розглядати як основоположника ідеології ісламського модернізму у гендерному питанні.

Конституція ІРІ законодавчо оформила статус мусульманки, проголосивши, що всі громадяни, незалежно від статі, забезпечені гуманітарними, політичними, економічними, соціальними і культурними правами з урахуванням дотримання ісламських норм, а уряд зобов'язаний гарантувати дотримання прав жінок у всіх сферах, створювати сприятливі умови для розвитку особистості жінки та відродження її матеріальних та духовних прав. Надання жінкам основних громадянських права і свободи в ІРІ може розглядатися, з погляду представників школи традиційного ісламу, як революційний крок. На початку 60-х років розробка закону про надання виборних прав жінкам у рамках «Білої революції» викликала обурення серед духовенства та незадоволення традиційних верств суспільства. Шах виніс обговорення цього питання на загальнонаціональний референдум у 1963 р., за підсумками якого і було ухвалено закон про участь жінок у виборах.

Розвиток Ірану шляхом модернізації в 60-70-х роках сприяв поступовій зміні стереотипів свідомості і зміцнив суспільний стан жінок. Під час обговорення Основного закону ІРІ більшість духовенства підтримала винесену на обговорення статтю про права жінок.

Паралельно з Конституцією становище жінок регулює Цивільний кодекс ІРІ, в основі якого лежать мусульманське законодавство та шариатські норми, що закріплюють традиційний, середньовічний підхід до питання прав жінок. У 2005 р. Вища рада культурної революції прийняла «Хартію прав та обов'язків жінок в умовах ісламського режиму», основні положення якої увійшли до Закону про права та обов'язки жінок, схвалений парламентом країни у 2006 р. Ці документи детально регламентують питання, пов'язані з правами жінок у сімейній, соціально-економічній та фінансовій сферах. У перспективному плані розвитку ІРІ на 20 років один із розділів був присвячений зміцненню ролі жінок у соціальному житті та реалізації їх законних прав. Наразі у меджлісі країни обговорюється проект нового Закону про сім'ю. Ці документи відображають існування двох протилежних підходів до ролі і місця жінок у суспільстві, що проявилися в ході революції, що впливає на гендерну політику урядів, що перебувають при владі [26].

Перше післяреволюційне десятиліття стало найважчим періодом для іранських жінок. Було запроваджено багато чисельних заборон і обмежень, за невиконання яких застосовувалися суворі покарання до смертної кари. Одним із перших актів нової влади було скасування Закону про сім'ю, ухваленого в 1967 р., який надає жінкам право на розлучення. У 1980 р. було відновлено інститут тимчасового шлюбу.

У роки ірано-іракської війни духовенство було змушене допустити жінок до більш широкої участі в соціально-економічній сфері й навіть залучало їх до проходження військової служби у спецпідрозділах КСІР. Жінкам надали можливість участі у політичному житті країни. При Партії ісламської республіки було створено жіночий підрозділ. Жінку було обрано

до Центральної ради партії «Ісламська коаліція», в якій також існувало жіноче відділення. Чотири місця були віддані жінкам у меджлисах першого і другого скликань.

До кінця 1980-х років з приходом до влади прагматиків, а в другій половині 1990-х реформаторів посилилася увага держави до питань гендерної політики. Було знято окремі заборони, можливості розвитку жінок значно розширилися. За президента країни було запроваджено спеціальну посаду радника з жіночих питань. Аналогічні посади були засновані для керівників цілого ряду міністерств. У 90-х роках було прийнято чимало законів та урядових рішень, спрямованих на покращення становища жінок, на захист їхніх громадянських та політичних прав.

Проведена після революції 1979 р. ісламізація системи освіти відкрила для дівчат із традиційних сімей ширший доступ до шкіл та університетів. У результаті за останні 30 років рівень грамотності серед жіночого населення країни збільшився з 35,5 до 80%, а серед міських жінок цей показник сягнув 88% [12]. Наразі майже 100% дівчаток в Ірані відвідують початкову школу, а кількість учнів жінок у віковій групі 15-24 року досягає 97%. Найбільші зміни за останні роки відбулися у галузі вищої освіти. Дівчата становлять 60% вступників до вищих навчальних закладів, а серед студентів їхня частка становить майже 50%. Якщо у перші роки після революції навчання по цілій низці спеціальностей було закрито для жінок, то постановою Вищої ради культурної революції від 1989 р. було знято цілу низку обмежень [12]. Було ухвалено закон, що дозволяє дівчатам виїжджати на навчання за кордон. Такий масовий прорив іранок у систему вищої освіти пояснюється їх прагненням вийти за рамки сім'ї, відчувати себе більш вільними й незалежними, наслідком чого стає усвідомлення своєї соціальної значущості та зростання суспільної й економічної активності.

Зростання культурно-освітнього потенціалу іранок в останні десятиліття призвело до зростання їхньої громадської активності. До 2006-2007 років. було зареєстровано 980 неурядових жіночих організацій.

Жінкам було забезпечені широкі можливості для занять різними видами спорту. Іранки роблять значний внесок у культурне життя країни.

За чотири десятиліття значно розширилися можливості участі жінок у економічній сфері. Хоча, згідно зі статистичними даними, лише 16,7% жінок віком від 10 років зайняті в економіці країни, відсоток трудящих жінок постійно збільшується. Понад 40% усіх працюючих зосереджено у сфері послуг, 32% - у промисловості та 26,5% - у сільському господарстві. Жінки стали активно займатись підприємництвом [12]. Понад 25% працюючих жінок є державними службовцями. Вони традиційно зайняті у сфері освіти та охорони здоров'я. Так, серед усіх лікарів-фахівців 40% становлять жінки, а їхня частка серед лікарів загального профілю сягає 49% [35]. Жінки становлять 50% зайнятих у системі вищої освіти країни. Значно збільшилася кількість жінок, зайнятих у наукових дослідженнях і високотехнологічних виробництвах. Привертає увагу той факт, що серед працюючих жінок майже 36% мають вищу освіту.

Важливим новим моментом у практиці ІРІ стала участь жінок в органах судової влади і навіть призначення жінок на суддівські посади, що абсолютно не допускалося релігійними фахівцями як таке, що не відповідає ісламській традиції. Нині понад 460 жінок займають різні посади у системі правосуддя [35].

Жінки ІРІ активізували свою присутність і на політичній арені. Дослідження, проведені іранськими аналітиками, показали, що жінки відчують більшу, ніж чоловіки, відповідальність, беручи участь у виборних кампаніях та -громадських заходах [27]. Жінки серйозніше ставляться до реалізації свого права голосу. За даними Міністерства внутрішніх справ країни, беруть участь у голосуванні 65% жінок і 62% чоловіків [26].

Якщо обрані до першого парламенту жінки грали виключно представницьку роль у меджлісі, то починаючи з п'ятого меджлісу, серед депутатів якого налічувалося 14 жінок, вони заявляють про себе як

представників інтересів жіночого електорату. В останніх трьох меджлисах депутатки формують жіночу фракцію, яка розробляє програму покращення соціального та матеріального становища жінок, та ініціюють закони, що закріплюють жіночі права. Так, тільки за останні роки у парламенті країни було затверджено закони про скорочення робочого часу для жінок, які мають дітей, збільшення відпустки по пологах і для годування дитини, про скорочення віку для виходу на пенсію жінок-матерів, про підтримку жінок, які є головою сім'ї, про перерахунок мехріє (викуп за наречену) згідно з рівнем цін та ін.

Жінки активно працюють у місцевих ісламських радах. У 2006 р. на виборах до рад третього скликання було зареєстровано понад 7 тис. кандидаток, з яких було обрано 1490 жінок, що становить близько 10% усіх депутатів [26].

З другої половини 90-х різко зросла участь жінок у роботі політичних партій та організацій. Особливу активність виявили члени партії «Партнерство» під час підготовки президентських виборів 1997 р., що багато в чому забезпечило перемогу президента-реформатора М. Хатамі [30].

У країні активно діють політичні організації із захисту прав жінок: Суспільство жінок ісламської революції, суспільство «Зейнаб», Суспільство жінок – прихильників мусульманського оновлення та ін. Значне зростання рівня освіти жінок та розширення їх залучення до економічного та суспільно-політичного життя країни спричинили за собою зміни гендерної ситуації та поставили перед іранським суспільством нові проблеми.

Занепокоєння клерикалів і консервативно налаштованих верств країни викликає спостерігається останнім десятиліття активний приплив жінок у систему вищої освіти. При чому їх наплив сюди, який вимірюється 60% від абітурієнтів чоловічої статі, – не межа. За словами экс-міністра охорони здоров'я М. Вахід Дастджерді, якщо не поставити під контроль цей процес, то кількість абітурієнток досягне 70% [24]. Небезпека такого становища

деякі експерти бачать у тому, що жінки виявляють себе більш дисциплінованими, організованими і з кращими знаннями виходять на ринок праці. В умовах постійно зростаючого рівня безробіття вони можуть дестабілізувати ситуацію на ринку праці, забираючи робочі місця у чоловіків, освітній ценз яких виявиться нижчим. Оскільки в іранському суспільстві обов'язок утримувати сім'ю покладається на чоловіків, то збільшення рівня безробіття серед представників чоловічої статі може стати передумовою виникнення кризової ситуації в звичній системі соціальних і гендерних відносин.

Прагнення жінок продовжувати навчання в системі вищої освіти може призвести до появи розриву в рівнях освітнього -цензу чоловіків і жінок та обмежить для жінок можливості вибору партнера та створення сім'ї. Традиційно орієнтовані кола, більшість духовенства, а також деякі соціологи прямо пов'язують ослаблення сімейних зв'язків, розпад сім'ї та катастрофу сімейних цінностей зі зростанням рівня жіночої освіти і вбачають у ньому пряму загрозу традиційній культурі, що панує в іранському суспільстві.

Активізувало обговорення проблем подальшого розвитку освіти жінок та оприлюднення результатів загального перепису населення, що проводився в 2006 р. Особливу увагу привертало підвищення такого демографічного показника, як середній вік одружених, який, згідно з останніми даними, становить в Ірані для жінок близько 25 років. Практично він зрівнявся з віком одруження чоловіків. 30 років тому дівчата виходили заміж, переважно, до досягнення 20-річного віку, чоловіки створювали сім'ю у 23,5 років. Керівник статистичного центру країни, аналізуючи соціально демографічну ситуацію в ІРІ, підтверджує, що в подальшому може спостерігатися підвищення середнього віку жінок, які одружуються через їх прагнення освіти і працевлаштування [24].

Викликає занепокоєння суспільства і той факт, що активна участь жінок у соціально-економічному та культурному житті призводить і до

скорочення чисельності дітей у сім'ї. На 2006 р. середня сім'я налічувала 4,03 особи, а 20 років тому цей показник становив 5,11. Враховуючи, що темпи приросту населення країни з 1996 по 2006 р. склали 1,61% на рік, а 20-30 років тому приріст населення знаходився на рівні 3,9%, таке різке скорочення показника викликає певні побоювання в тому, що ця тенденція може призвести в майбутньому до скорочення загальної чисельності населення країни, а відповідно і трудових ресурсів [31].

Особливу тривогу із цього приводу висловлюють представники традиційного духовенства. Під їх тиском розробляються програми «повернення жінок у сім'ю», які включають надання дівчатам обмеженої частки місць при вступі до університетів, прийом абітурієнок лише за місцем проживання батьків, розробку укорочених програм для навчання жінок у системі вищої освіти. Деякі авторитети шийтського напрямку ісламу закликають з метою підвищення моральних засад суспільства провести повторну ісламізацію у системі вищої освіти і запровадити роздільне навчання.

В останні роки був поставлений на обговорення суспільства інститут тимчасового шлюбу як відповідний шаріату. На підтримку тимчасових шлюбів виступили деякі вищі релігійні діячі країни, побачивши, в яких спосіб відбувається долучення молоді до сімейного життя. Колишній міністр внутрішніх справ М. Пурмохаммаді, виступаючи на конференції «Хіджаб: відповідальність і повноваження ісламської держави», заявив про необхідність відродження існуючої в ісламі традиції тимчасових шлюбів, вбачаючи у них засіб протистояння зростаючій аморальності молоді в питаннях взаємини статей [31].

На сайтах Інтернету та в ЗМІ розгорнулася широка дискусія, під час якої висловлювалися різні думки з цього питання. Ряд психологів, фахівців із сімейних питань, виступили проти поширення таких шлюбів, вважаючи, що вони можуть, навпаки, завдати психологічної шкоди молоді та знизять можливість для жінок мати постійну родину. Свою негативну думку

висловили і деякі жіночі організації. У той самий час активістки жіночого руху, наприклад, дочка О.Хашемі Рафсанджані Фаезе Хашемі, підтримали цю ідею, вважаючи, що «оскільки ісламське суспільство не приймає дружніх відносин між дівчатами та юнаками, то інститут тимчасового шлюбу може бути корисним для дівчат, оскільки дасть їм можливість усвідомити свою роль та свої права у сім'ї» [31]. Прихильниками -цього інституту висловлюються думки про те, що поширення тимчасових шлюбів сприятиме зниженню злочинності на сексуальному ґрунті. З цього питання немає єдності і серед представників духовенства. Як прихильники, і противники намагаються знайти докази за і проти історії раннього ісламського суспільства.

По суті ж, така кампанія викликає сумніви серед усіх представників іранського суспільства, оскільки робиться спроба канонізувати ситуації, які історично і в Ірані, і здебільшого ісламського світу розглядалися лише як винятки, викликані специфічними обставинами, і нині не є загальноновживаними у практиці взаємовідносин статей. Адже шлюб у такому разі може укладатися не за коханням, а за збігом обставин, на якийсь час, народжені ж у ньому діти можуть стати перешкодою для його розірвання, оскільки про його довготривалість мови за визначенням не йдеться. Такий шлюб може спричинити додаткові проблеми, від яких можуть постраждати усі суб'єкти такого подружжя.

У той час як у країні продовжуються дискусії про моральні та психологічні моменти, про необхідність зміни підходів до оцінки такого явища в умовах модернізації суспільства, депутати меджлісу в рамках обговорення Закону про сім'ю вже ухвалили рішення про обов'язкову реєстрацію тимчасових шлюбів у разі народження дітей у цілях закріплення прав матері та дитини та висловилися за внесення інформації про укладення тимчасового шлюбу до документів, що засвідчують особу подружжя. При цьому законодавці, очевидно, не врахували, що за рамками залишається питання про моральний бік такого трактування шлюбних відносин, якщо

тільки правове регулювання цього інституту не має на меті, наприклад, запобігти поширенню позашлюбних зв'язків, що розглядаються як порушення моральних цінностей ісламського суспільства.

Такі поспішні дії не відповідають прагненням самих жінок, готових активно боротися за викорінення будь-яких форм дискримінації стосовно до них. Вони впевнені в тому, що високий освітній ценз жіночого населення, так само як їхня активна присутність на соціальній арені – свідчення успішного розвитку суспільства. В останні роки жінки все активніше заявляють про необхідність ширшої участі у владних структурах та готовності піднятися на вищий рівень прийняття рішень. У період президента-реформатора М. Хатамі вперше іранку було призначено на посаду віце-президента й керівника Організації з охорони навколишнього середовища. Це був перший «прорив» жінок у структурі влади.

Виборні кампанії останніх років показали зростання політичної активності жінок. У період підготовки парламентських виборів 2008 р. активісти жіночих рухів двох основних політичних фракцій утворили коаліції та поставили на обговорення питання «Чому кандидати половини населення країни (чоловіки) займають понад 90% депутатських крісел, і що заважає жінкам брати активну участь у роботі політичних партій та організацій» - і вимагали виділення 30% депутатських місць кандидатам від жіночої половини суспільства. На практиці ж їх фракція у восьмому меджлісі скоротилася з 12 до 8 депутатів, що становить лише 4% усіх депутатів парламенту країни. Причому більшість голосів вдалося отримати кандидаткам лише у Тегерані, Ісфагані та Мешхеді, тобто. у великих містах країни. Це говорить про прямий зв'язок між вищим рівнем розвитку населення та його психологічною готовністю до сприйняття жінки як рівноправного партнера у суспільстві [34].

Під час підготовки президентської кампанії 2009 р. жінки відстоювали своє право балотуватися на пост президента. Вони зуміли винести це питання на громадське обговорення і досягли певних успіхів. І хоча вперше

в історії ІРІ секретар Наглядової ради підтвердив, що жінки-кандидати можуть бути допущені до участі, жодна не отримала в отриманні довіри цього органу. Активістки жіночого руху намагалися й раніше взяти участь у президентських кампаніях. Однією з перших зробила спроби висунути свою кандидатуру дочка аятоли Талегані А. Талегані в 2001 р. Однак у ті роки Наглядова рада навіть не ставила на розгляд таку можливість [35].

У ході однієї з передвиборних кампаній гостро постало питання і про необхідність включення жінок до складу уряду. Такі можливості активно обговорювалися у ЗМІ, на передвиборних мітингах і засіданнях партій та організацій. У цьому велика заслуга активісток жіночих рухів, які утворили –ісламську жіночу коаліцію, яка виступила зі зверненням до всіх кандидатів щодо цього питання. Чотири претенденти на президентське крісло заявляли про готовність підтримати вимоги жінок.

У період 2010-х років президент М. Ахмадінежад не зміг проігнорувати надзвичайно збільшену активність жіночого електорату та їх наполегливі заяви про те, що іранки готові перейти від етапу представницької присутності в органах влади до етапу реальної участі в роботі владних структур, і виявив готовність включити до складу кабінету. Таке рішення президента було неоднозначно зустрінуте як іранським суспільством загалом, так і релігійними авторитетами. Аятола Сафі Гольпаегані й аятола Мокарем Ширазі - виступили зі зверненнями, що різко критикують введення жінок в уряд, і заявили про те, що не визнають новий склад кабінету законним. Сумніви щодо можливості включення жінок до уряду були висловлені деякими депутатами меджлісу під час обговорення запропонованих кандидатур та представниками різних партій. Проте рекомендації релігійного лідера депутатам меджлісу схвалити внесені президентом кандидатури можна як його непряме схвалення цих ініціатив президента.

Затвердження М. Вахід Дастджерді на посаду міністра охорони здоров'я країни - це результат багаторічної боротьби іранських жінок за

здійснення своїх політичних та цивільних прав. За словами керівника жіночого товариства «Зейнаб» та лідера жіночих груп консервативного флангу М.Бехрузі, «вотум довіри жінці, винесений меджлісом, відображає зміни в самому іранському суспільстві. Вперше пропозиція поставити жінку на чолі міністерства була зроблена активістками жіночих рухів президенту-реформатору М. Хатамі в той момент, коли він вдруге висунув свою кандидатуру. Однак він не готовий піти на такий ризик. Можливо, Хатамі не був упевнений у тому, що жінка зможе досягти будь-яких успіхів, займаючи міністерську посаду. Водночас він, імовірно, вважав, що громадська думка в країні ще не готова прийняти жінку на посаді міністра. Незважаючи на те, що лідер руху реформаторів відмовився вручити міністерський портфель жінці, щоб не загострювати і без того сильне протистояння з традиційними структурами, проте, в період роботи шостого і сьомого урядів надавалася широка підтримка жіночим ініціативам, що й створило базу для зміцнення становища жінок у суспільстві і призвело через вісім років до певних змін гендерної ситуації, що виявляється у визнанні прогресивними верствами можливості участі жінок у вищих органах влади [35].

На даний час в ІРІ, незважаючи на значну увагу, що проявляється до жінок і визнання їх заслуг у революційному -русі та суспільному житті, проявляється двоїстий підхід до розуміння місця жінки в суспільстві. З одного боку, зміцнилося усвідомлення того, що жінка має достатні знання та практичний досвід, роль жінки у забезпеченні доходів сім'ї постійно зростає, і вона може бути рівноправним партнером чоловіка у всіх сферах діяльності. З іншого боку, продовжує панувати точка зору, яка визнає за жінками право на участь лише в сімейних -справах і у сфері виховання дітей, що базується на релігійних, історичних, культурних і політичних традиціях, що зберігаються.

Традиційний підхід до жінки зберігається у політичній сфері. Він також проявляється у питаннях працевлаштування, де можливості жінок у

порівнянні з чоловіками значно обмежені та існує дискримінація жінок у таких питаннях, як дотримання умов праці, кар'єрне зростання, рівень зарплати. Існують певні обмеження для жінок у виборі занять. Право жінки працювати може бути оскаржене її чоловіком. Жінка пов'язана значними обмеженнями в особистому та сімейному житті. Наприклад, навіть питання отримання паспорта, відвідування родичів, виїзду за кордон вона не може вирішити без участі батька чи чоловіка [27].

В останні роки в суспільстві посилюється усвідомлення того, що основною перешкодою на шляху подальшої реалізації прав і свобод жінок, ліквідації будь-яких форм її дискримінації залишаються норми шариатського права та історичні традиції країни. Традиційний підхід до ролі жінки виключно як дружини та матері закріплений у Цивільному кодексі країни, що створює значні перешкоди на шляху боротьби жінок проти дискримінації. В останні десятиліття чітко виявилось невідповідність законів, що регулюють сімейне та соціальне життя жінки, тієї ролі, яку вона реально грає в суспільстві. Цей факт визнається не тільки передовими верствами суспільства, правознавцями, соціологами, а й прогресивно налаштованим духовенством.

3.2. Правова ретроспектива

Рівноправність є найважливішою основою будь-якого демократичного суспільства, що прагне соціальної справедливості та поваги прав людини. Дискримінація щодо жінок є широко поширеним явищем, хоча причини та наслідки вказаного можуть бути різними в різних країнах. Збереженню цього явища сприяє наявність традиційних гендерних стереотипів у західних і східних культурах, що залишаються досить міцними навіть за умов глобалізації.

Іслам проголошує рівноправність між чоловіками та жінками і не забороняє «слабкій» статі займати вищі керівні посади в державних органах. Жінки можуть отримувати професії, характерні в сучасному суспільстві для чоловіків, наприклад, пов'язані з судовою сферою.

Світова громадськість протягом 44-річного існування Ісламської Республіки Іран приділяє пильну увагу питанню становища жінок у цій країні. Докладаються зусилля для того, щоб удосконалювати ті закони та постанови, в яких недостатньо враховано необхідність дотримання прав жінок .

Практика ісламської держави (ІРІ) показує, що вона спроможна забезпечити зростання освіти серед жіночого населення, регулювати відносини в сім'ї, сприяти розширенню участі жінок у культурному, економічному, політичному житті і надає їм можливість проявити себе у вищих органах влади.

За Конституцією Ірану жінки отримали рівні права з чоловіками з урахуванням дотримання ісламських норм та гарантії сприятливих умов для розвитку особистості. У 2005 р. Вища рада культурної революції прийняла Хартію прав та обов'язків жінок в умовах ісламського режиму, основні положення якої увійшли до Закону про права та обов'язки жінок, схвалений парламентом країни у 2006 р. Ці документи детально регламентують питання, пов'язані з правами жінок у сімейній, соціально-економічній та фінансовій сферах. У перспективному плані розвитку ІРІ на наступні 20 років один із розділів присвячений зміцненню ролі жінок у соціальному житті та реалізації їх законних прав.

Попри те, що Іран досі не приєднався до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, він із деякими застереженнями здебільшого згоден з її змістом.

Влада ІРІ усвідомлює, що статус жінки та її активне залучення до соціально-економічного життя країни – один з найважливіших факторів

сталого розвитку суспільства, і приділяють значну увагу вирішенню жіночого питання .

Незважаючи на консервативність іранського суспільства, останнім часом фіксується активізація діяльності жіночих організацій Ірану. Їх членами організуються та проводяться форуми, конференції, зустрічі як усередині країни, так і на міжнародному рівні, на яких велика увага приділяється питанням прав і свобод жінок. Так, найбільш значущою подією в житті жінок ІРІ став міжнародний форум «Мусульманки-мислителі – духовність, цнотливість і сім'я», що пройшов у Тегерані в лютому 2008 р. Метою цього форуму був аналіз проблем кризи духовності та нестабільності сімейних засад у сучасному світі, а також вироблення можливих шляхів їх вирішення. У грудні 2009 р. у Тегерані за участю дослідників і представників судової системи з Ірану, Швейцарії, Бахрейну, Австралії, Пакистану, Італії, Судану, Іраку та Шотландії відбулася міжнародна конференція «Права жінок у судовій системі держави». Мета проведення конференції – розгляд ролі жінок у судовій системі, підвищення їх здібностей та підтримки судовими органами прав жінок у різних країнах. Підсумком стало прийняття резолюції, що закликає до розвитку діяльності жінок у судових органах і встановлення наукових зв'язків із судовими центрами та жінками-поліцейськими інших країн. Крім того, резолюція наголошує на необхідності створення об'єднаного секретаріату для поширення інформації, що стосується прав жінок на регіональному й міжнародному рівнях. Нині понад 460 жінок обіймають різні посади у системі правосуддя Ірану.

Крім того, в Ірані щороку напередодні Дня жінки проводяться заходи, присвячені питанням захисту прав і свобод жіночої частини населення країни. На них позначаються проблеми, що стосуються не лише іранських жінок, а й жінок усього світу, міжнародного співробітництва у справі врегулювання гендерних проблем .

За десятиліття, що минули після ісламської революції, значно розширилися можливості участі жінок в економічних і політичних структурах. У країні діють понад 200 громадських жіночих організацій. 72 іранки активно працюють у місцевих ісламських радах [35]. За основних політичних партій країни створено жіночі фракції.

Із перемогою ісламської революції жінки стали більше брати участь у політичному житті Ірану, що відзначив і духовний лідер Ірану Аятолла Хомейні, наголосивши на особливій ролі жінки в сім'ї та суспільстві.

Із кожним виборчим циклом участь жінок у парламенті зростає. Стаття 21 Конституції ІРІ гарантує забезпечення всіх прав і свобод жінок у всіх сферах суспільства, створення умов для їх матеріального та духовного розвитку.

Для Ісламської Республіки Іран участь жінок у політичному вирішенні проблем суспільства дуже важлива, адже жінки особливим чином беруть участь у формуванні своїх дітей як майбутніх членів суспільства, а тому вони, як ніхто інший, здатні визначити рішення різних проблем суспільства, в якому належить жити. їхнім дітям.

Після перемоги Ісламської революції правила та закони в Ірані були переглянуті, і внесено зміни щодо політичних прав та участі жінок у системі державного управління. Зрештою жінкам було дозволено активну участь у політичній сфері, і вони вступили до Ісламської консультативної ради (Меджліс шурає ісламі). У перший парламентський термін присутність жінок була незначною, і з 90 жінок-кандидатів лише четверо пройшли до парламенту.

У третьому Меджлісі, на виборах до якого брало участь 25 жінок, лише чотири з них увійшли до парламенту. Парламент розглянув 34 закони проекту про жінок, дітей та сім'ї.

У четвертому Меджлісі з 82 жінок-кандидатів до парламенту пройшли 9. У п'ятому Меджлісі балотувалися 326 жінок, з них лише 14 пройшли до

парламенту. На той час було прийнято 51 законопроект про жінок, сім'ї та дітей [12].

У Шостому парламенті з 504 жінок-кандидатів лише 13 вдалося потрапити до парламенту. Період роботи шостого Меджлісу відрізнявся особливою активністю жінок, які прагнули провести реформи щодо поліпшення становища жінок у країні. Вони виступали за приєднання Ірану до Конвенції про ліквідацію дискримінації щодо жінок.

Сьомі парламентські вибори відбулися за участю 827 жінок-кандидатів. Але лише 13 жінок було обрано до парламенту від консервативної партії. У восьмий Меджліс із 580 жінок-кандидатів увійшли 8 [28].

У парламенті дев'ятого скликання частка жінок виявилася ще нижчою. Якщо ж взяти цифри за 9 термінів роботи іранського парламенту, то ситуація виглядає так: із 2690 депутатів за цей період там було лише 78 жінок. Отже, існує необхідність серйозного вивчення проблеми такої незначної присутності жінок у парламенті Ірану [24].

До десятого Меджлісу, вибори до якого відбулися 2016 р., змогли увійти 17 жінок, що на даний момент є своєрідним рекордом.

Таким чином, згодом кількість жінок-депутатів у Меджлісі зросла. У захисті прав жінок у сім'ї, суспільстві та політичних організаціях їм вдалося досягти значних результатів. Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що зростання кількості жінок-депутатів у Меджлісі Ірану, у рішеннях якого вони брали участь, перебуваючи в різних політичних організаціях, вплинув на політичне життя країни, головним чином покращивши становище жінок у суспільстві.

Можна виділити три основних напрямки, або рівня, участі жінок у політичному житті сучасного Ірану: на масовому рівні – серед населення, на середньому рівні – у діяльності політичних партій та громадських організацій, і на найвищому рівні – на рівні політичної еліти [28].

Якщо 1960-1970-х гг. жінки в Ірані боролися переважно за право на участь у політичних виборах та членство у головних політичних організаціях країни, то після досягнення успіхів на цьому рівні вони отримали можливість боротися за права жінок вже на національному рівні. Цілі, які переслідували жінки-депутати в Ірані, стосувалися найрізноманітніших сфер життя, у тому числі політичної, освітньої, соціальної, економічної та культурної.

Освіта дуже важлива для структури політичних організацій в Ірані. Приблизно половину іранського суспільства становлять жінки, і жінки в Ірані, як, втім, і в усьому світі, хочуть мати можливість впливати на свою долю завдяки участі в політиці, сподіваючись таким чином покращити якість свого життя, досягти певних прав і свобод. Іранські жінки вже змогли добитися для себе права на здобуття освіти всіх рівнів. Під час династії Пехлевішах Реза – організував «Білу революцію» у 1963 р., щоби покращити умови життя народу. Забезпечення освіти для жінок, особливо з сіл, стало великим досягненням для суспільства. Хоча в той період шах намагався позбавити жінок від носіння хіджабу, багато жінок виступали проти цього, тому що для них свобода означає наявність свободи вибору між носінням хіджабу і неносінням його. Після революції завдяки діяльності руху «Нехзат Савад Амосі» багато жінок у країні стали грамотними. Ця організація досі активно працює в Ірані.

У 1997 р. після перемоги Мохаммеда Хатамі на виборах президента Ірану становище жінок у республіці покращало. Одним із передвиборних гасел Хатамі був «підтримка жінки та молоді» в суспільстві та політиці. Важливим досягненням його правління на користь жінок можна назвати зняття обмежень із жінок-викладачів, включаючи окремі університетські спеціальності. У той період помітно зросла кількість дівчат, які надійшли до університетів. Збільшилась і зайнятість жінок у політичній сфері. Хатамі вперше обрав жінку як свого радника та міністра. З 1993 по 1997 р. із загальної кількості абітурієнтів, які подали документи до вузів, 49,36%

становили жінки. Ця тенденція зберегла своє зростання і в 2006 р., 60,2% вступників до вузів абітурієнтів склали жінки [8].

Згідно зі статистичними даними Інституту досліджень та програми вищої освіти в Ірані, чисельність студентів країни у 2018 навчальному році склала 3,794,420 студентів, які навчаються в університетах країни, з яких 1,723,269 жінок та 2,771,151 чоловіків. Число жінок-аспірантів в Ірані також зросло на 31,25% за останні 10 років. Частка жінок, які надійшли до вищих навчальних закладів, значно збільшилася на користь жінок з 34% до революції до 51% в останні роки. Частка ж учнів жіночої статі всіх рівнях освіти збільшилася з 29% до революції до 53% останніми роками.

До найважливіших результатів, досягнутих у період після 2006 р. (цей рік вважається роком підйому участі жінок і молодих людей у політичному житті Ірану, тому що гасло президента Хатамі було за «права жінок і молоді»), можна віднести зростання участі та активності жінок у справах сім'ї та суспільства, вибір ефективних шляхів та підходів до вирішення проблем жінок на найвищому державному рівні – Президент ІРІ, Збори Ісламської ради, Культурна та громадська рада жінок та інших державних органів; створення ефективної системи моніторингу проблем жінок у всій країні; зміцнення соціальних засад сім'ї; формування ідеалу жінки-мусульманки як активної особистості, що впливає на політичне, соціальне, культурне життя суспільства; підвищення ролі та зростання участі жінок у структурах державних органів влади в центрі та на місцях, на національному та міжнародному рівнях; краще розуміння існуючих -проблем у житті жінок, у суспільстві, у сім'ї, за місцем роботи; внесення змін та доповнень щодо місця та ролі жінок в іранському суспільстві до чинного законодавства країни [8].

Шахіндохт Молаверді, віце-президент у справах жінок та сім'ї в першому кабінеті президента Ірану Хасана Рухані та спеціальний помічник Рухані з прав громадянства у другому його кабінеті, в газеті «Етемад» заявила: «Наразі іранські жінки знайшли відповідне рішення - приєднатися

до однієї з політичних коаліцій чи груп, чи списку політичних активістів з метою розширення своєї присутності в політичному просторі країни» [6]. У зв'язку з цим пані Шахіндохт Молаверді наголосила на необхідності створення коаліції жінок із пропозицією нинішньому президенту Ірану Хасану Рухані та Меджлісу. Вона сформулювала цілі Коаліції жінок-реформістів наступним чином: «Завданнями цієї коаліції можуть бути координація та інтеграція жіночої діяльності в реформістських партіях, створення процедурної єдності в просуванні кількісного та якісного заохочення участі жінок у політичному житті та впливу на владу» [6]. Молаверді, продовжуючи доповідати про результати діяльності реформістської -жіночої коаліції за останні роки, зазначила: «Один із пунктів наших планів - зосередитися на показниках жінок у списку надій, причому не тільки в Тегерані, а й в інших провінціях, тому що раніше їм вдалося завоювати довіру народу у парламенті. На наступній зустрічі жінок та виборах ми обговоримо результати роботи цих жінок, і ми сподіваємося, що на них будуть присутні ті, хто раніше був у цьому списку, і навіть ті, хто увійшов до парламенту у минулому як реформатори» [6].

У 2013 році Хасан Рухані став сьомим президентом Ірану. Під час своєї передвиборчої кампанії він обіцяв, що в його кабінеті працюватиме жінка-міністр, хоча до 2019 року цього ніколи не відбувалося. При президентстві Рухані кілька жінок обійняли керівні посади в деяких державних організаціях. Наприклад, Масумех Ебтікар він призначив віце-президентом у справах жінок та сім'ї, і ще дві жінки стали віце-президентом з правових питань та віце-президентом з питань громадянства.

Відповідно до міжнародної програми Цілі розвитку тисячоліття (це вісім міжнародних цілей розвитку, які 193 держави - члени ООН і щонайменше 23 міжнародні організації домовилися досягти до 2015 р.), які були підписані главами держав у 2000 р. та схвалені у 2015 президентом Ірану на саміті, уряд Ірану знову схвалив рівність чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок. Це називається третьою метою

документа ЦРТ. Згідно з цим документом гендерна рівність та розширення прав та можливостей жінок є ключем до досягнення успіхів. Згідно з документом, до 2015 р. понад 30% місць у парламенті мало бути виділено жінкам. Найбільш ефективним заходом для збільшення частки жінок на державних посадах назвали встановлення квот партіями, (за бажанням) національними парламентами, урядами, місцевими радами тощо [2]. Однак цієї мети не було досягнуто до 2015 року.

У період підготовки минулорічних парламентських виборів активісти жіночих рухів поставили на обговорення питання про виділення 30% депутатських місць кандидатам від жіночої половини суспільства. Проте підсумки одних виборів до меджлісу показали скорочення числа депутатів-жінок. Якщо у парламенті п'ятого скликання жіноча фракція налічувала 14 осіб, у шостому та сьомому меджлісах – по 12, то до нового парламенту було обрано лише 8 жінок [6].

Виборні кампанії останніх років показали зростання політичної активності жінок. У ході підготовки нещодавніх -виборів президента Ірану (12 червня 2009 р.) жінки відстоювали своє право балотуватися на пост президента [6]. Згідно з Конституцією ІРІ, президентом країни може бути обраний відомий політичний діяч («реджаль»). При цьому з погляду філології термін «реджаль» має на увазі обличчя тільки чоловічої статі. Але незважаючи на те, що в 2009 році Наглядова рада прийняла рішення допустити жінок до участі в якості кандидатів у загальному голосуванні, що можна розглядати як певну перемогу жіночих політичних рухів Ірану, згадане рішення не спричинило жодних наслідків. Жодна з кандидатур не отримала схвалення на участь у них.

Проте рішення президента включити до складу уряду трьох жінок виявилось несподіваним. Оскільки міжнародна громадськість постійно критикує ІРІ за недотримання цивільних прав жінок, президент спробував продемонструвати всьому світу, що іранське керівництво успішно вирішує й ці проблеми. Однак сам президент категорично заперечує будь-яке

політичне підґрунтя у своєму рішенні і заявляє, що він не збирається маніпулювати правами жінок для досягнення своїх цілей, а лише, враховуючи їх прагнення, відкриває іранським жінкам можливість реалізувати свій збільшений потенціал [6].

Затвердження жінки М. Вахід Дастджерді на посаду міністра охорони здоров'я ІРІ – це результат багаторічної боротьби іранських жінок за здійснення своїх політичних та цивільних прав. Вотум недовіри, винесений депутатами двом іншим жінкам - кандидатам на посади міністра з соціальних питань та міністра освіти, більшою мірою пояснюється зовсім не чоловічим шовінізмом і традиційним підходом, а некомпетентністю запропонованих кандидатур.

Але попри вказане, на думку активісток жіночих рухів, в останні кілька років у країні проявилася тенденція, яка свідчить про прагнення закріпити за жінками виключно роль матері та дружини, яка абсолютно не відповідає прагненням самих жінок, готових активно виявляти свої здібності у суспільних сферах і боротися за викорінення будь-яких форм дискримінації. У результаті просування жінок у різні сфери діяльності в останні роки в суспільстві ІРІ посилюється усвідомлення того, що основною перешкодою на шляху подальшої реалізації прав і свобод жінок, ліквідації будь-яких форм її дискримінації залишаються норми шаріатського права та історичні традиції країни.

Незважаючи на всі заходи, що вживаються іранським керівництвом, незалежні експерти ООН у галузі прав людини відзначають збільшення кількості випадків утиску з боку іранської влади захисників прав жінок, які через свою діяльність зазнають образ і загроз.

Незадовго до проведення заходів у рамках святкування в Тегерані 70-го ювілею Загальної декларації прав людини іранська влада, задіявши поліцію, без жодних пояснень закрила Центр із захисту прав людини (ЦЗПЛ) у Тегерані. Згодом влада Ірану заявила про те, що закриття офісу пов'язане з юридичними проблемами.

Керівництво Ісламської Республіки Іран називає всі звинувачення з боку міжнародних правозахисних організацій щодо порушення прав людини, а особливо у сфері захисту прав жінок у цій країні, безпідставними і стверджує, що закони ІРІ не суперечать нормам міжнародних конвенцій у галузі прав людини.

Боротьба жіночого іранського руху за реалізацію своїх прав не може призвести до успіху, якщо не буде підтримана більшістю жінок і чоловіків, які усвідомлюють необхідність забезпечення їх повної рівноправності.

Незважаючи на покращення правового статусу жінок, у цій сфері все ще лишаються проблеми [12]. У 2009 році Іран посів 128 місце з 134 країн за рівнем гендерної дискримінації у звіті Всесвітнього економічного форуму [12]. У 2007 році Іран посідав 87 місце з 93 країн за кількістю жінок [12]. Також у 2006 році Іран посідав 84 місце за показниками розвитку жіночих питань [12]. Середній дохід чоловіків у 2,5 рази перевищував дохід жінок. Крім того, безробіття серед жінок станом на початок 2010-х років становило до 170% від безробіття серед чоловіків.

Крім того, після революції 1979 р. дотримання хіджабу стало обов'язковим для жінок в Ірані. Відповідно до Ісламського кримінального кодексу, жінки, які не дотримуються шариатських обмежень щодо ісламського хіджабу, могли бути покарані 70 ударами батоном або 60 днями в'язниці [12].

Після революції жіночі та чоловічі школи були відокремлені одна від одної. Також було продовжено використання дореволюційного цивільного права (мусульманського цивільного права). Відповідно до цього закону, розмір спадщини дітей жіночої статі становить половину спадкового майна дітей чоловічої статі, а жінки не успадковують землю. Цей закон залишився із 1951 року.

Незалежно від існуючих проблем із захистом прав жінок після Ісламської революції, жінки були присутні на державних посадах або були обрані представниками асамблеї. Серед жінок, які здобули владу і

суспільний авторитет після Ісламської революції, слід згадати Масуму Ібтікоро, Марзію Дабог, Марзію Вахід Дастжурді, Файзу Хашемі та Захру Рахнавард.

У цю епоху іранська жінка (Шіріні Ебаді) і перша іранка отримала Нобелівську премію. Ще одна іранка, Ануша Ансарі, здобула титул першої іранської космонавтки. Багато іранських жінок отримали важливі міжнародні нагороди в галузі кіно та мистецтва.

У питанні підвищення статусу жінки в суспільстві ідея підвищення Центру жіночої участі до Центру у справах жінок і сім'ї стало важливим явищем в історії Ірану й у сфері жіночого права. На додаток до уваги до захисту людської гідності жінки в ісламі та підкреслення її позитивної присутності в різних соціальних, адміністративних, політичних, культурних, економічних, наукових тощо аренах, вказаний Центр позиціонує себе як осередок прихильності до жінок і чинник моралі у суспільстві.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок про те, що для збільшення темпів участі іранських жінок у парламенті необхідно створити організаційні та правові механізми, що дозволяють жінкам більш активно та успішно брати участь у діяльності політичних партій. Для цього потрібно, щоб політичні партії в Ірані забезпечили певні квоти для жінок, також потрібне створення та розвиток суспільно-політичних організацій для іранських жінок, які стимулюють та спрощують їх можливості соціально-політичної участі.

Таким чином, з перемогою Ісламської революції жінки стали набагато активнішими та масштабнішими брати участь у політичному житті Ірану. Результати, досягнуті жінками в державних організаціях Ірану, включають участь жінок на виборах усіх рівнів, забезпечення доступної освіти для дівчаток, прийняття закону про соціальні послуги для жінок, створення Національної організації підтримки дітей та організації захисту сім'ї, дозвіл на безперешкодне вступ у вищі навчальні заклади та заняття наукою,

поправки до законів про розлучення та одруження для жінок. За допомогою жінок-виборців жінки-кандидати змогли усунути багато обмежень для іранських жінок, які хотіли брати активну участь у житті свого суспільства.

При цьому не слід забувати, що освіта відіграє велику роль для іранських жінок, жінки більше дізналися про свої права і отримали можливість активніше брати участь у виборах. Проте, незважаючи на вище сказане, роль жінок у політичному житті Ірану, порівняно з іншими країнами, все ще залишається обмеженою. Тому для підвищення рівня участі жінок у суспільно-політичному житті важлива їхня присутність на значних позиціях у кожній політичній партії Меджлісу, а квота на обов'язкову кількість жінок, які входять до парламенту, має бути високою та встановленою на законодавчому рівні.

3.3. Сучасне становлення жінки в Ірані

До 1949 року жінки в Ірані не мали доступу до системи вищої освіти. Згодом, у 1960-х роках, завдяки урядовій політиці із соціального оновлення та розвитку, сфера вищої освіти сформувалася по-новому відповідно до глобальних моделей, значно зріс рівень вступу жінок до навчальних закладів та збільшилася їхня частка серед студентів та викладачів. У перші роки вони становили лише чверть студентів та персоналу університетів, але поступово їх кількість збільшувалася, і тому в останні три десятиліття жінки становили майже половину наукового потенціалу країни (див. табл. 1).

Таблиця 1

Число та частка студентів в університетах у період з 1970 по 2013 роки [12]

Навчальний рік	Жінки	Чоловіки	Відсоток жінок	Усього
1969-1970	16949	50319	25.19	67269
1976-1977	13690	26476	28.54	135354
1986-1987	51776	122191	30.75	174217
1996-1997	132229	173415	27.92	281392
2006-2007	381826	360209	30.37	478455
2011-2012	373084	235648	44.11	678652

Описова (дескриптивна) статистика демонструє збільшення частки жінок-викладачів на наукових кафедрах державних університетів та вищих навчальних закладах порівняно з попередніми роками. У державному секторі вищої освіти кількість викладачів-жінок за останні 35 років збільшилася приблизно у 15 разів, а кількість чоловіків – приблизно у 5 разів [27] (Див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількість та частка викладачів в університетах Ірану в період з 1963 по 2014 роки [12]

Навчальний рік	Жінки	Чоловіки	Відсоток жінок	Усього
1969-1970	673	5430	11	6103
1979-1980	2455	14422	14,5	16877
1989-1990	3493	16918	17	20411
1999-2000	8027	37513	17,6	45540
2009-2010	9033	23704	27,5	32737
2013-2014	10070	24629	29	34699

Боротьба жінок за свої політичні права почалася в конституційний період, активно велася в епоху правління династії Пехлеві і досягла свого апогею після Ісламської революції.

Після Ісламської революції участь жінок охопила політичні течії, мітинги, виборчі дільниці та інші сфери, до яких їм раніше не було доступу [30, с. 53]. Укази Імама Хомейні про безкоштовну освіту, грамотність, військову службу та про перебування чоловіків на фронті, а також про необхідність підготовки фахівців, ісламізації шкіл, затвердження правосуддя й покращення якості життя для жінок із метою формування зразка мусульманських жінок у світі є одними з важливих факторів, які підвищили рівень соціального визнання жінок і дозволили їм розширити свою участь у здобутті вищої освіти [9].

Статистичний розподіл жінок, студенток, випускниць і викладачів-жінок, показує зростаючу тенденцію жінок отримувати вищу освіту в країні, особливо за останні роки. Незважаючи на ці умови, збільшення кількості жінок у вищих навчальних закладах не відповідає їх зайнятості в законодавчому секторі, і важливо, що збільшення частки жінок у вищій освіті не призвело до збільшення присутності жінок у законодавчих секторах країни (див. табл. 3-5).

Таблиця 3

Число жінок у Національних зборах Ірану з 1963 до 1975 років [12]

Рік	Назва парламенту	Кількість	%
1963	21 у Національних зборах	6	3
1967	22 у Національних зборах	7	3.3
1971	23 у Національних зборах	18	6
1975	24 у Національних зборах	20	7.5

Таблиця 4

Число та відсоткова частка жінок у різні періоди в Сенаті з 1964 до 1976 років [12]

Рік	Назва парламенту	Число	Відсоток
1964	4 сенат	2	3.3
1968	5 сенат	2	3.3
1972	6 сенат	3	5
1976	7 сенат	2	3.3

Таблиця 5

Число та частка жінок-кандидатів на місця у парламенті після Ісламської революції [12]

Період уряду	Рік	Число жінок	Відсоток жінок	Загальна кількість жінок-кандидатів
Перша сесія	1980	66	1.8	3694
Друга сесія	1984	28	1.8	1592
Третя сесія	1988	37	1.9	1999
Четверта сесія	1992	81	2.5	3233
П'ята сесія	1996	320	6	5366
Шоста сесія	2000	513	7.5	6853
Сьома сесія	2004	828	10.1	8172
Восьма сесія	2008	585	8.2	7168
Дев'ята сесія	2012	428	7.9	5405
Десята сесія	2016	1234	10.2	12123
Одинадцята сесія	2020	736	9.6	7100

В Ірані, крім виборів до Парламенту (Ісламська консультативна рада, Меджліс), проводяться й інші загальноміські вибори в так звані «ісламські міські та сільські ради» (див. табл. 6). Закон «Про формування Ісламських рад» був прийнятий Меджлісом у 1983 році, проте через війну вибори не були проведені, і в результаті їх провели у 1999 році в різних містах Ірану [30].

Таблиця 6

Кількість жінок-кандидатів у депутати міських та сільських рад [12]

Сесія	Рік	Жінки	Чоловіки	Відсоток жінок
Перша сесія	1980	7276	328862	2,1
Друга сесія	1984	5867	213090	2,6
Третя сесія	1988	7106	247759	2,7

Таким чином, причинами відсутності успіху та прагнення у жінок брати участь у сферах ухвалення відповідальних рішень в ІРІ, незважаючи на їх потенціал і можливості, є:

- а) патріархальна суспільна культура та домінування чоловіків у суспільному житті та політичній структурі;
- б) відсутність упевненості для присутності у політичній структурі;
- в) поширене у суспільстві почуття приналежності політичної сфери чоловікам, відсутність політичної діяльності серед традиційних сфер для жінок.

Погляд на присутність і політичний вплив жінок в інших країнах відображає той факт, що жінки у всіх країнах світу мають менше впливу та присутності на політичній арені, ніж чоловіки. Частка іранських жінок у парламенті й інших центрах ухвалення відповідальних рішень також є нижчою, ніж середній відсоток присутності жінок на політичній арені у світі [31].

Глобальна поширеність чоловічої моделі поведінки у суспільно-політичному житті та органах влади призвела до того, що жінкам стали менше довіряти у політиці. Іранські жінки опиняються в конфлікті із

соціальним, культурним і політичним середовищем після того, як вони виходять на політичну арену.

Тому присутність жінок у виконавчих чи законодавчих органах влади зводиться до мінімуму.

Розглядаючи перспективи присутності жінок у законодавчих установах Ірану, слід вказати, що політичне життя сучасного світового суспільства організовано відповідно до чоловічих правил і норм, і така сама модель існує в Ірані.

Жінки, які входять у сферу політики, повинні зберігати свою роль матерів і дружин, як вони це робили в минулому, і при цьому добре виконувати свої функції на усіх щорічних зборах і водночас улагоджувати будь-які проблеми в сімейному та громадському житті. з якими вони стикаються.

Однак жінки охоче йдуть у ті політичні сектори, які не забирають багато часу і не передбачають великої відповідальності, наприклад: участь у виступах та зборах [4]. З іншого боку, кількість жінок-кандидатів набагато вища за кількість жінок, обраних до парламентів.

Законодавчі органи в Ірані створені на національному та місцевому рівнях:

- Національний рівень охоплює законодавчий центр, Ісламська консультативна рада (Меджліс), до якої обираються терміном на чотири роки.
- На місцевому рівні це ісламські міські та сільські ради, члени яких обираються населенням терміном на 4 роки, для прийняття законів та постанов на національному рівні.
- У постреволуційному Ірані зросла кількість жінок у порівнянні з кількістю кандидатів-жінок та виборців до парламенту. Однак це збільшення не було вражаючим.

Таблиця 7

Кількість обраних до міських та сільських рад за сесією та статтю [12]

Сесія	Рік	Жінки	Чоловіки	Відсоток жінок
Перша сесія	1980	1375	162605	0,8
Друга сесія	1984	2336	152983	1,5
Третя сесія	1988	1491	107645	1,4
Четверта сесія	1992	6094	173219	3,3

Згідно зі статистичними даними, представленими в таблицях 7 і 8, ми визнаємо той факт, що:

а) кількість жінок-кандидатів у першій-четвертій парламентській сесії незначна, вона збільшувалася з п'ятої до сьомої сесії;

б) частка жінок-кандидатів, обраних у другому та четвертому турах, є більш сприятливою, ніж у першому, п'ятому, шостому та сьомому турах. Висхідна динаміка жінок у вищій освіті та низхідна динаміка присутності жінок у владних шарах показані в наступній таблиці (див. табл. 8) [12].

Таблиця 8

Відсоткова частка жінок у парламенті та на керівних посадах [12]

Сесія	Рік	Відсоток місць, які займає жінка в парламенті	Відсоток керівних посад, які займає жінка
Перша сесія	1980	0.86	0.11
Друга сесія	1984	1.64	0.16
Третя сесія	1988	1.17	0.16
Четверта сесія	1992	3.44	2.32
П'ята сесія	1996	5.5	3.14
Шоста сесія	2000	3.95	5.22
Сьома сесія	2004	4.25	2.96
Восьма сесія	2008	2.76	2.04
Дев'ята сесія	2012	3.1	2.99
Десята сесія	2016	5.9	-

Порівняння числа жінок-депутатів у міських та сільських радах - показує, що, хоча відсоток кандидатів-жінок до парламенту вищий, ніж - відсоток кандидатів-жінок у міські та сільські ради, відсоток жінок-кандидатів, обраних до порад, вищий, ніж у парламенті . На виборах до - ісламських міських та сільських рад іранським жінкам пощастило більше, і

вони виграли більше квот, що говорить про те, що люди довіряють жінкам у місцевій владі більше, ніж жінкам на національному рівні.

Отже, вища освіта в Ірані за останні кілька десятиліть створила умови для розширення прав і можливостей для жінок таким чином, що жінки стали масово з'являтися у всіх вищих навчальних закладах країни. Результатом таких умов став зростаючий попит на жінок на соціальній та політичній арені.

Але зі збільшенням числа жінок у вищих навчальних закладах їхня присутність у зазначених секторах не збільшилася. Після розкриття такої пропорції в ході дослідження було отримано такі результати.

1) Число учнів жіночої статі збільшувалося в міру розвитку університетів. Таким чином, протягом трьох десятиліть вони складають половину контингенту студентів, що викликало занепокоєння з приводу розвитку квотування та призвело до обмежень на прийом жінок при вступі на певні спеціальності.

2) Число викладачів-жінок збільшилося з 673 у 1970 році до 10070 у 2014 році. Число жінок у державній системі вищої освіти збільшилося приблизно в 15 разів за останні 35 років.

3) Незважаючи на величезний потенціал університетів і викладачів, присутність жінок у парламенті та муніципальних сільських радах є все ще недостатньою.

4) Частка жінок, обраних до Ісламської консультативної ради, збільшувалася з четвертої по п'яту сесію, але скоротилася на 0,09 відсотка під час проведення шостої та сьомої сесій. Це зниження досягло піку під час восьмої та дев'ятої сесії, склавши 2,8% та 2,4% відповідно.

5) Частка жінок, обраних до міських та сільських рад з першої по четверту сесію, зросла з 0,8% до 3,3% [35].

Крім того, в ісламських сільських радах жінки отримали значно більше квот.

Говорячи про культурний трек (на прикладі кінематографії, слід вказати, що у повній відповідності до ситуації в країні 1979-1983 роки характеризувалися практично повною відсутністю жіночих персонажів у фільмах. Із середини 1980-х жінки з'явилися на екрані. З огляду на безліч обмежень, режисери уникали сцен приватного життя і будували сюжет так, щоби дія фільму розвивалася або в громадських місцях, або приватні «території» були представлені як суспільні. Потаємний внутрішній світ жінки зник з екрану, оскільки слабкій статі доводиться ховати не тільки обличчя і тіло, а насамперед – почуття і думки.

Деяке ослаблення фундаменталістського режиму наприкінці 1980-х років і розширення громадянських свобод сприяли безпрецедентному спалаху інтересу до жіночої проблематики. У ігровому кінематографі з відомими лідерами «нової хвилі» з успіхом суперничали майже два десятки жінок-режисерів. Серед них Таміне Ардекані (загинула в 1995 році в авіакатастрофі), Фарьял Вехзад, Ракшан Бані-Етемад, Марзіє Боруманд, Пуран Дерахшаде, Зохране Махасті Баді, Марзіє Мешкіні, Саміра та Хана Махмальбаф, Ясмін Малекназр, Таміне Мілані, Кобра Саїді та ін.

Особливе місце у «жіночій хвилі» сучасних іранських кінорежисерів належить тим, кому зараз 55 - 60 років, а за часів ісламської революції було близько двадцяти. Цих жінок виховали в умовах щодо ліберального життєвого укладу, який поступився місцем своєї протилежності і не міг не викликати психологічний шок. У 1990-х роках, коли почався рух за демократизацію, ці жінки відіграли активну роль у переосмисленні реформ останніх двадцяти років. До них можна віднести кінорежисера Таміне Мілані. Героїні її фільмів «Дві жінки» (1999) і «Прихована половина» (2001) того самого віку, і розказана у фільмах історія типова для жінок її покоління. У фільмі «Прихована половина» режисер вирішується розповісти про долю жінки, учасниці політичної опозиції під час ісламської революції, і засудити конформістську позицію державних чиновників, які бездумно відправляють на страту колишніх опозиціонерів, не розбираючись у деталях їх «злочинів».

Громадянська позиція Т.Мілані мала справді принципове значення: вперше у новому іранському кіно дружина наважилася втрутитися в державні справи свого чоловіка.

Після виходу на екран фільму «Прихована половина» за рішенням Револьюційної Ради Ірану Т. Мілані заарештували і звинуватили в тому, що вона підтримує «войовничих безбожників». В Ірані таке звинувачення за законами шаріату загрожує стратою. Цікаво, що все це сталося незважаючи на те, що фільм вийшов на екрани, попередньо пройшовши цензуру і отримавши ухвалення міністерства культури та ісламської ідеології. Врятувало Т. Мілані втручання президента країни Хатамі (1997-2005) та зарубіжних колег [31].

Становище жінки у світі ісламу стає однією з провідних тем у творчості Д. Мехрджуї, який присвятив жіночій проблематиці цілу серію картин – «Бану» (1992), «Сара» (1993), «Парі» (1995), і «Лейла» (1997). Особливий інтерес представляє для нас фільм «Лейла», оскільки зачіпає дуже важливу для жінки та суспільства тему матері. Ставлення до материнства як свого роду контракту між чоловіком і жінкою, можливо, природне на Сході, але європейській публіці воно не може не здаватися протиприродним. Християнська цивілізація намагається виховувати у майбутніх матерях почуття батьківського обов'язку. Добровільна відмова від виховання дітей вважається вкрай негуманним вчинком і жорстко засуджується. В Ірані дитина – це «власність» батька, а в розлуці з дитиною жінки часто бачать вихід не тільки для своїх дітей, а й для себе – подібний мотив розвивається у фільмах М. Махмальбафа «Рознесник» (1987) та Дж. Панахі «Коло» (2000). Частка провини самих жінок у цій ситуації для нас очевидна, але слід визнати, що багатовікова традиція «віднімати» у жінок дітей, з одного боку, трохи приглушила в них природний інстинкт материнства, а з іншого — виховала звичку до думки, що чужі люди можуть подбати про їхніх дітей краще, ніж вони самі.

Провідний іранський кінорежисер 1990-х років А. Кіаростамі не звертався до жіночої проблематики до 2002 року. Знятий у документальній манері публіцистичний фільм «Десять» (2002) не був новаторським з погляду форми ні для А. Кіаростамі, ані для іранського кіно загалом. Однак він відобразив помітні зрушення у світосприйнятті іранської жінки і характеризується набагато більш зрілим поглядом на взаємовідносини статей, ніж фільми його колег, що завойовували популярність завдяки актуальності позиції авторів та емоційності, з якою вони зображували становище жінки в новому Ірані. Мабуть, уперше в кіно Ірану А.Кіаростамі каже, що за всієї своєї закономірності жіночий «бунт» може обернутися протилежністю і стати руйнівним – яким він стає скрізь, де фемінізм набуває крайніх форм. Спроба розглянути жіночу проблему в новій перспективі вимагала звернути особливу увагу на достовірність середовища, і саме цим можна пояснити вибір манери оповіді, настільки близької до документалізму. У фільмі «Десять» А.Кіаростамі залишився вірним своїй драматургічній концепції – не замикається на тісному світлі героїв, а намічати широкий соціальний контекст, який «підгодовує» почуття образи його персонажів. Середовище, що породжує невдоволення і викликає у персонажів почуття протесту, може бути не позначено, але глядач ясно відчуває її руйнівний вплив долю героїв [31].

Мабуть, найсміливішим фільмом на жіночу тему є фільм «Коло» Дж.Панахі (2000). Його героїні – молоді незаміжні жінки, матері-одиначки та проститутки. Всі вони щойно вийшли з в'язниці, але похмура соціальна реальність, в якій вони опинилися, не менш жорстока: жінка в Ірані не може перебувати в машині з чоловіком, якщо той не її близький родич, їй не продають квиток на автобус, якщо вона – не іногородня студентка і її не супроводжує батько чи чоловік, жінкам не дозволено зупинятися без супроводу чоловіка в готелях, більше того, вони не повинні прогулюватися вулицями ввечері поодиночі – за це загрожує арешт, оскільки перехожі можуть негайно прийняти їх за повій. Попри те, що фільм ясно підкреслює

залежність жінки від чоловіка, режисер не акцентує конфлікт між статями. Всім відомо, що ісламський світ – це світ чоловіків, але й на них накладено багато безглузких обмежень: підвезти жінку рівносильно аморальному вчинку.

Підсумовуючи, можна констатувати, що:

- жіноча проблематика в кіно Ірану 1990-х років дозволила позначити і виразити усю суть розриву між ідеологами ісламської революції й ліберально налаштованою інтелігенцією;
- кінофільми про становище жінки у сучасному Ірані дозволили достовірно і драматично висловити всі найгостріші соціальні протиріччя та напруження у соціумі;
- у жіночих драмах все помітніше прагнення майстрів іранського кіно, переосмислення, використовувати новаторські знахідки європейського кінематографа (неореалізм, французька «нова хвиля»), сучасна мова екрану;
- водночас фільми цього напрямку свідчать про вірність національної традиції у мистецтві (мальовничість та метафоричність зображення, поєднання елементів притчі з «репортажністю»).

ВИСНОВКИ

11 лютого 1979 р. в Ірані сталася одна з найважливіших політичних подій ХХ ст. – Перемога ісламської революції в Ірані. Вона не була виключно внутрішньою зміною існуючого режиму новим народним устроєм. Ісламська революція заслуговує на вивчення з різних точок зору. Її наслідком з'явився новий метод державного управління, заснований на ісламських умовах, що вплинув на багато народів та уряду. Цей вплив розвивався протягом трьох десятиліть і «представив ісламський Іран як могутню і активну у світових процесах державу.

У кожен річницю святкування дня перемоги ісламської революції в країні підбиваються підсумки змін, що відбулися після повалення шахського режиму в 1979 р. У 2009 р. відзначалося тридцятиліття - ісламської революції в Ірані. Виступаючи в Конгресі, президент Ірану М. Ахмадінежад заявив, що в роки ісламської революції активна участь жінок у науковій, культурній, політичній та оборонній діяльності на користь країни отримала підтримку з боку держави. «Жінка є уособленням любові, терпіння і самовідданості», «Всевишній створив людину, щоб вона стала відображенням її якостей. У нашій країні жінки свідомо та добровільно обрали священну війну в ім'я Бога», - зазначив президент. Враховуючи велику роль жінок на фронтах революції, організатори Конгресу намагалися продемонструвати силу та потенційні можливості жінок в інтелектуальній, політичній та соціальній сферах.

Слід визнати, що суспільство в Ірані, навіть через тридцять років після перемоги ісламської революції, не стало повністю ні ісламським, ні правовим. Положення в соціумі досі не відповідає вимогам законів, в яких прописано точне дотримання ісламських норм щодо жінок. Іранське суспільство, намагаючись пристосуватися до рівня розвитку сучасного світу, модернізується, хоча керівництво країни прагне збереження досить

жорстких ісламських норм і традицій. Можна констатувати, що Іран ще не повністю відповідає поняттю «правової держави», в якій жінки могли б користуватися правовим та матеріальним захистом тією самою мірою, якою це прийнято у провідних країнах світу.

Аналізуючи матеріали щодо стану жінок після перемоги ісламської революції в Ірані, можна виділити дві точки зору з цього питання. Згідно з першою, у післяреволюційні роки законодавчі процеси просувалися в сторону обмеження законних прав жінок. Інша говорить про те, що ці процеси спростили та зміцнили присутність жінок у соціальній та політичних сферах. Швидше за все, обидва ці твердження вірні. З одного боку, правові обмеження для жіночого населення країни справді посилювалися після революції. З іншого боку, немає сумнівів у тому, що внаслідок повалення шахського режиму роль жінок, особливо представників середніх і нижчих верств суспільства, а також тих, до яких можна застосувати визначення «релігійні», помітно посилювалася і розширювалася у сфері суспільного розвитку.

Основи державної політики після революції, у тому числі в галузі вирішення «жіночого питання», були закладені ісламською ідеологією «хомейнізму», маніфестом якої є Основний закон (Конституція) Ісламської Республіки Іран (, прийнятий у 1979 р.

У його преамбулі в пункті «Жінка в Конституції» зазначається, що в процесі «відновлення самобутності та прав іранського народу після ісламської революції відповідні привілеї жінки будуть більш значними, оскільки вона зазнавала більших за утисків з боку колишнього режиму». Тут же визначено поняття сім'ї як «основного осередку суспільства, головного чиннику, що забезпечує розвиток і вдосконалення особистості». У зв'язку з цим відкидається «експлуатація жінки і споживче ставлення до неї», вказується на її роль як «соратника чоловіка у всіх сферах», яка «набуває з точки зору ісламу вищу цінність і шляхетність». У п. 4. ст. 3 Конституції зафіксовано обов'язок держави «використовувати всі його

можливості з метою забезпечення всебічних прав чоловіків і жінок, справедливого юридичного захисту для всіх, а також загальної рівності перед законом». Крім цього, у ст. 20 і 21 особливо обговорюється, що чоловіки і жінки «в рівній мірі знаходяться під захистом закону і користуються всіма політичними, економічними, соціальними та культурними правами людини на основі дотримання ісламських норм», а держава «зобов'язана гарантувати права жінок, дотримуючись положень ісламу».

Проте особливість Основного закону ІРІ полягає в тому, що його положення не мають пріоритетного характеру. Дія та універсальність усіх конституційних норм, а також іншого законодавства обмежуються вимогою їхньої відповідності ісламським критеріям. Цей принцип закріплено у ст. 4 Конституції, відповідальність за дотримання якого закріплюється за Наглядовою радою, що формується з релігійних правознавців та світських юристів.

Підсумком ісламської революції стала зміна державного устрою, створення нової Конституції та нових законів, у тому числі закону про ісламські покарання, і, відповідно, збільшилася кількість фактів, що свідчать про обмеження прав жінок. На існування такої ситуації звертають увагу такі міжнародні правозахисні організації, як Комісія з прав людини ООН, «Міжнародна Амністія» та «Погляд на права людини».

Революція - процес, що постійно перебуває в русі, і зміни в суспільстві неминучі. Жінки зробили великий внесок у перемогу ісламської революції. Більше того, хоч як парадоксально, але, на думку іранських правозахисниць, революція була призначена саме для іранських жінок. Однак, з одного боку, революція потребувала їх дії для перемоги та її подальшого закріплення. З іншого боку, оскільки революція мала ісламське зміст, вона мала підкоритися рішенням релігійних наставників, формулюючих юридичні становища щодо жінок.

Після революції склалася ситуація, за якої жіноча частина населення країни залишилася без будь-якої підтримки з боку політичних партій та лідерів жіночого руху. Неорганізована жіноча «маса» не змогла протидіяти ухваленню рішень, що обмежували її права. Лише наприкінці 1980-х років, у рамках Вищої ради культурної революції ІРІ вперше було створено Раду із соціально-культурних проблем жінок, до обов'язків якої входило практичне вивчення проблем та потреб іранських жінок, захист їх прав.

Загалом Ісламська Республіка Іран вживає всіляких заходів для зміцнення сім'ї з метою вберегти основу осередку суспільства від часу, щоб вона залишалася в природному і здоровому вигляді. Зрозуміло, що сім'я є невід'ємним фактором розвитку. Тому іранські жінки, виявляючи свою конструктивну присутність у суспільстві, стоять на сторожі сім'ї як священна одиниця суспільства та виховна база. Дотримання хіджабу (з арабської: покривало; в ісламі – будь-який одяг, проте в сучасному світі під хіджабом розуміють традиційну ісламську жіночу головну хустку і сукню, яка закриває жінку) жінками також є питанням, вартим уваги. Мусульманські жінки Ірану, дотримуючись хіджаб, вселяють суспільству ту думку, що громадське середовище є місцем роботи та діяльності і тому в ній не повинно бути місця жодним проявам самодемонстрації.

Можна відзначити такі позитивні результати перемоги ісламської революції стосовно вирішення «жіночого питання»:

- Створення умов освіти для жінок віком до 29 років. Рівень грамотності жіночого населення на 2008 р. становив 80,33%, що на 52% вище порівняно з показниками 1996 року.
- Забезпечення відносної безпеки для жінок у суспільстві.
- Збільшення ступеня участі жінок у таких сферах як кіно, музика, ЗМІ, література.
- Зросла роль жінок у науці.

Можна відзначити і певний прогрес, що позначився протягом останніх 10-15 років, у питанні про місце і роль жінок в іранському суспільстві.

Зокрема, в 2001 р. Іран приєднався до Конвенції про знищення всіх форм дискримінації жінок (Convention on the all Forms of Discrimination against Women, 1979). І, тим не менш, на шляху до більш широкої участі іранських жінок у всіх сферах життя суспільства залишаються ще численні практичні та психологічні перешкоди, які ще належить подолати .

Жінки формують величезний пласт активних сил будь-якого суспільства. Незважаючи на багато труднощів і перешкод, в ІРІ за останні три десятиліття відбулися кардинальні ідейні та культурні перетворення, що стосуються підвищення ролі жінок у суспільстві. І хоча ці перетворення є лише початком шляху, вони підготували відповідну атмосферу для відновлення прав жінок.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Азімі Х. Схеми економічного розвитку та відсталості Ірану. Тегеран: Най, 1371. 254 с. (перськ. мовою)
2. Багери Э. Перша жінка у парламенті Ірану. *Офіційний сайт Радіо Замане*. URL: <https://www.radiozamaneh.com/240212> (перськ. мовою).
3. Баянат ва эьламияха Хомейни. Тегеран, 1363. (перськ. мовою)
4. Гасемі Ст. Аналіз ситуації участі іранських жінок у політиці у місті Ісфахан. Асоціація жінок у провінції Ісфахан, 2000 (перськ. мовою).
5. Данешвар С. Савушун. Тегеран : Харазми, 1970. 307 с. (перськ. мовою)
6. Жінки-реформісти проти чоловічого парламенту. *Етемад*. 2019. № 4510. С. 20 (перськ. мовою)
7. Зане руз. *Сучасна жінка*. 1964. № 70. С. 3 (перськ. мовою).
8. Заферанчи Л.С. Хукук ва масулияте зан / Закон и завдання жінки: збірник статей. Тегеран, 2007. С. 25 (перськ. мовою).
9. Захед С., Мардані М. Політична участь жінок у сучасному Ірані, порівняння між періодом правління династії Пехлеві та ІРІ. *Науковий журнал жінок шиїтів*. 2011. Серія 8. № 27. С. 7-36 (перськ. мовою).
10. Камали А. Коран и статус жінки. Тегеран : Асва, 1378. 310 с. (перськ. мовою)
11. Кола Е., Джода Х. Жінка в історії іранських парламентів. Тегеран, 2018. С. 154-167 (перськ. мовою).
12. Колаї Е., Джода Х. Жінки у Меджлісі Ірану, 2018. С. 116 (перськ. мовою).
13. Коран / Пер. А. Бахрампур. Кум: Хіджрат, 1384. 2-ое изд. Сура Худжарат. 71, 13.
14. Машини Ф. Місце іранських жінок: 30 років після революції. *Гуманітарний журнал Айін*. 2008. № 19-20. С. 126-131 (перськ. мовою).
15. Мірабедіні Х. Сто років мистецької прози Ірану: в 4 ч. Тегеран : Чешме, 2016. Ч. 3. 1608 с. (перськ. мовою)

16. Мохсені Табрзі А. Державний проект аналізу політичної участі іранських жінок у 28 провінціях Ірану. Тегеран : Управління у справах жінок в Ірані, 2005 (перськ. мовою).
17. Наргесі Р. Аналіз політичної участі жінок у сучасному Ірані. *Марефат*, видання «Адян ва Ерфан». 2004. № 86. С. 63-73 (перськ. мовою).
18. Парсипур Ш. Навіщо я пишу? *Світ слова* (Донйайе сохан). 1998. № 17. С. 8-10. (перськ. мовою)
19. Парсипур Ш. Собака і довга зима. 3-ий випуск. Тегеран : Еспарк, 1990. 240 с. (перськ. мовою)
20. Парсипур Ш. Туба и сутність ночі. Тегеран : Алборз, 1993. 413 с. (перськ. мовою)
21. Парсипур Ш. Чоловіки проти жінки. Тегеран : Ширин, 2004. 303 с. (перськ. мовою)
22. Переговори в консультативній раді Ірану, 10 грудня 1968 року. 16. С. 22-23 (перськ. мовою).
23. Переговори в консультативній раді Ірану, 18 березня 1969 року. 53 (перськ. мовою).
24. Пішгахі Ф., Кіані В. Географічний аналіз представленості жінок на парламентських виборах (1-9-й парламент, 1979-2015 роки). *Жіночий журнал. Інститут гуманітарних та культурних досліджень*. 2015. Серія 6. № 70. С. 53-73 (перськ. мовою).
25. Полищук В. Вірші із книги «Нове народження». Журнальний зал: [сайт]. URL: <http://magazines.russ.ru/inostran/2002/8/farro.html> .
26. Сайф-заде Х. Модернізація і політична зміна. Тегеран: Сафир, 1368. 390 с. (перськ. мовою)
27. Самаді Рад А. Модель участі іранських жінок у політиці та економіці. Тегеран: Вид Суре Мехр, 2012 (перськ. мовою).
28. Сафаверді С. А. Відображення ролі жінок-мусульманок у політичній літературі деяких країн заходу (на матеріалах Ісламської республіки Іран). Душанбе, 2008 (перськ. мовою).

29. Сухоруков А. Н. Поэтика романа Шахрнуш Парсипур «На крыльях ветра». *Культура и текст*. 2017. № 4. С. 142-150.
30. Хаджі Нурі Б., Могадас А. А. Глобалізація та участь іранських жінок у політиці. *Журнал гуманітарних наук при університеті Фірдоусі*. 2008. № 10. С. 45-72 (перськ. мовою).
31. Шируді М. Політична роль жінок в ІРІ та їхнє майбутнє. *Науковий журнал жінок шіїтів*. 2006. Серія 3. №6-7. С. 211-240 (перськ. мовою).
32. Эттелеате занан / Жіноча інформація. Тегеран, 1960. С. 3-4 (перськ. мовою).
33. Janet Afary, Kevin B. Anderson (), Foucault and the Iranian Revolution: Gender and the Seductions of Islamism
34. Lorentz, J. Historical Dictionary of Iran. 1995.
35. Mahmoudi, H. (2019). Freedom and the Iranian Women's Movement. *Contexts*, 18(3), 14-19. <https://doi.org/10.1177/1536504219864953>
36. Mary Hegland. (1983). Aliabad Women: Revolution as Religious Activity. In G. Nashat (Ed.), *Women and Revolution in Iran* (pp. 171–194). Westview Press.
37. Moghissi, H. (1991). Women, Modernization and Revolution in Iran. *Review of Radical Political Economics*, 23(3-4), 205-223. <https://doi.org/10.1177/048661349102300312>
38. Mohammadi, M. Iranian Women and the Civil Rights Movement in Iran: Feminism Interacted, *Journal of International Women's Studies* Vol. 9 #1 November 2007 <https://web.archive.org/web/20120810090219/http://www.bridgew.edu/SoAS/jiws/Nov07/IranianWomen.pdf>
39. Saadati M, Hanssen I. 'Disse smertene plager min sjel': En kvalitativ intervjustudie av iranske kvinner i Norge: 'This pain torments my soul': A qualitative interview study of Iranian women in Norway. *Nordic Journal of Nursing Research*. 2015;35(1):38-44. doi:10.1177/0107408314560479

40. Sohrabizadeh, S. (2016). The Neglect of Women's Capacities in Disaster Management Systems in Iran: A Qualitative Study. *Indian Journal of Gender Studies*, 23(3), 467-480. <https://doi.org/10.1177/0971521516656080>
41. <https://web.archive.org/web/20200405063926/http://hdr.undp.org/en/global-reports>
42. <https://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>
43. <http://namehnews.ir/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-%D8%A7%D8%AC%D8%AA%D9%85%D8%A7%D8%B9%DB%8C-17/143890-%D9%BE%D8%A7%DB%8C%D8%AF%D8%A7%D8%B1%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D9%85%D9%82%D8%A7%D8%A8%D9%84-%D9%BE%D8%A7%DB%8C%D8%AF%D8%A7%D8%B1%DB%8C-%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1>
44. <https://www.wilsoncenter.org/article/reconstructed-lives-women-and-irans-islamic-revolution>
45. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-47032829>
46. https://archive.org/details/sisterh_xxx_1996_00_7746/page/n13/mode/2up
47. https://web.archive.org/web/20120306045154/http://www.pathfind.org/site/DocServer/Broadening_Muslim_Tradition_Iran.pdf?docID=9621
48. <https://web.archive.org/web/20120810090219/http://www.bridgew.edu/SoAS/jiws/Nov07/IranianWomen.pdf>
49. <https://www.nytimes.com/1997/12/11/opinion/IHT-theres-hope-for-iran-or-soccer-as-metaphor.html>
50. <https://womensenews.org/2008/09/irans-womens-rights-activists-are-being-smearred/>
51. <https://www.jstor.org/stable/20020185>
52. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/CSW/64/National-reviews/Iran.pdf>
53. <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2023/02/The-Womens-Movement-in-Iran.pdf>

54. https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=1_9iH6X80FgC&oi=fnd&pg=PR9&dq=iranian+women+after+the+islamic+revolution&ots=cqxttaEgFl&sig=r4Fafx3dtacCHTmvitRp-BEqdQY&redir_esc=y#v=onepage&q=iranian%20women%20after%20the%20islamic%20revolution&f=false
55. https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=kwXmg2EmOSAC&oi=fnd&pg=PP13&dq=iranian+women+after+the+islamic+revolution&ots=VWSD_OaZuA&sig=X79Tg763D7Dtk01aVqggCXP0pa4&redir_esc=y#v=onepage&q=iranian%20women%20after%20the%20islamic%20revolution&f=false
56. https://books.google.com.ua/books?id=TD2iwzTWSz0C&pg=PA294&lpg=PA294&dq=Eliz+Sanasarian,+%E2%80%9CThe+Politics+of+Gender+and+Development+in+the+Islamic+Republic+of+Iran%E2%80%9D+Journal+of+Developing&source=bl&ots=kQGZTiS-uR&sig=ACfU3U1Gqj9z64-hI3B-IBUAQOW1tBFXkA&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwilztKtq4n_AhWPxIsKHYLFAj4Q6AF6BAgGEAM#v=onepage&q=Eliz%20Sanasarian%2C%20%E2%80%9CThe%20Politics%20of%20Gender%20and%20Development%20in%20the%20Islamic%20Republic%20of%20Iran%E2%80%9D%20Journal%20of%20Developing&f=false
57. https://jcrir.ut.ac.ir/article_72787_d280a73d76fe8ac0168331705e1a2abc.pdf
58. <https://books.google.com.ua/books?id=zaoSrvtpCQC&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>
59. <https://web.archive.org/web/20180709142619/http://fis-iran.org/en/women/organization/introduction>
60. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/048661349102300312>
61. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0107408314560479>
62. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0971521516656080>
63. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1536504219864953>
64. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/048661349102300312>

65. https://scholarcommons.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=anthro_fac_pubs
66. <https://books.google.com.ua/books?id=EIY2Qliz5SwC&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>

